# Кооперативна Республика

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

„CO-OPERATIVE REPUBLIC“
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw—Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE“
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw—Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK“
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw—Polen.

№ 4

## Господарська кріза і кооперація.

Є всілякі пояснення причин господ. кріз, але всі ті економічні теорії виявилися невистарчаючими. Найстаршою з теорій кріз є теорія швайцарського економіста Сісмонді, котра за причину кріз уважала невистарчаюче споживання серед народніх мас. Сісмонді має без сумніву рацію, але його пояснення не викриває ще цілої складности проблєми. Безумовно можна сказати, що головною економічною причиною кріз є дісгармонія між продукцією і консумцією, що Маркс назвав коротко анархією капіталістичного господарства. Капіталізм наставляє господарство лише в другій мірі на покриття потреб, в першій же мірі думає про збогачення одиниць. Індустрія й торгівля працюють все більше в ширину, в безмежність і шукають все нових користей, нових теренів для збуту.

Ця анархія в сучасному господарстві зменшується через розвиток картелів і трестів лише частинно. Колиб картелі були дійсно в силі усунути анархію капіталістичної продукції, то прим. Злучені Держави Америки, де трести наймогутніші, не перебувалиб зараз такої жахливої кризи. Щоби крізам постепенно відібрати грунт — не треба оставляти влади в руках капіталістичних продуцентів. Нарід, точніше зорганізовані споживачі мусять прийти в цілому світі до слова і привести всім на память ту істину, що виробництво не є ціллю самою для себе, що воно має служити потребам суспільства, спожиттю.

Очевидно, треба розріжняти корисну від менше корисної або й шкідливої продукції. Але навіть корисна продукція має свої границі, бо не кожна кількість найпотрібніших річей може бути зараз зконсумована. Найбільш потрібна і найздоровіша з усіх праць — сільськогосподарська — переживає нині теж крізу а саме тому, що вона

*) Цю сильну і надзвичайно глибоку статтю надіслав нам шан. Автор і прихильник нашого журналу у німецькій мові, з якої ми зладили переклад. — Ред.

у великій більшости зорганізована по капіталістичному і залежна від збуту за границями своїх держав.

Притім не треба забувати, що сільсько-господарське виробництво у порівнанні з промисловим має ту вигоду, що може бути спожитим на місці в значно більшій мірі, як то друге. Зерно, масло, яйця, городовина, овочі і мясо — це найпотрібніші харчі і їх споживання може сильно збільшуватися в роках більших урожаїв. *) — Зате не можна богато збільшити спотребування виробів з металю, текстилю, меблів, не кажучи вже про люксусові предмети, коли надійде надпродукція у тій галузі. До цього слід додати ще й те, що у капіталістичній індустрії виробляється чимало непотрібного; один німецький промисловець і письменник, В. Ратенау твердив навіть, що такого краму фабрикується аж третину всієї пром. продукції. Капіталістична конкуренція веде до надпродукції і надмірної реклями, якої метою є спокусити консумента на зайві витрати. Чим менше вартісний товар, тим безсоромніша рекляма. Чимало споживачів дається збаламутити і тратить не лише гріш, але часом і здоровля. Гроші розійдуться, нема їх часом на потрібні речі і серед населення поширюється примусова ощадність; воно купує не богато.

Від кріз терпить індустрія, сільське господарство і торгівля. В тім чимала вина також торгівлі. Є за богато торгівців у світі а за мало таких купців, що управлялиб справедливу торгівлю. Приведемо лише один примір і то з Чехословаччини, отже все таки не якогось дуже відсталого краю. В тепліцькій окрузі, де є 100.000 мешканців, є 3000 торгівців, це значить, що одно підприємство припадає на 33 душі населення. Що надмірне збільшення числа посередників підносить значно ціни предметів прожиття, це признав недавно один представник купецтва, котрий (на сторінках „Prager Tagblatt"-у) думає спинити зріст малих склепів тим способом, що заведеться для купецтва обовязок виказатися доказом уздібнення. Італійська влада заборонила, як відомо, відкривання нових споживчих склепів. Ця заборона обовязує через 5 літ, вона не відноситься однак до кооператив і до фабричних кантин. Коли нині в Італії хтось хоче відкрити новий споживчий склеп, мусить наперед доказати, що мешканці його дільниці мусять йти дуже далеко до найблищого склепу. Коли йому вдасться цей доказ, то тоді може внести прохання про дозвіл на склеп; прохання ці трактуються дуже строго і в більшости випадків, по місяцях вижидання, приходить відмовна відповідь. Такою поведінкою хочуть спинити банкроцтва і конкурси тих склепикарів, котрі приступають до інтересу без відповідного капіталу. Такими мірами уряд хоче спинити теж зріст надмірного числа посередників. **)

Але життя здорожується не лише наслідком завеликого числа посередників; не менш шкідливим є зріст інших, т. зв. непродуктивних професій. Число урядовців по війні у більшости держав зросло

---

*) Очевидно теоретично, при умові відповідної покупної здібности населення, в першій мірі самих дрібних хліборобів. Там, де хлібороб (як у нас) навіть в роках „надпродукції" — з весною вже голодує, бо мусів все випродати і то за „песі гроші" — очевидно не може бути мови про збільшення споживання між селянством. — Ред.

**) Думаємо, що цього рода поліційними методами не можна досягти бажаної мети, бо це рівняється уділенню фактичного монополю існуючим вже нині склепам, а кожний монополь веде врешті-решт до визиску покупця. — Редакція.

над міру, особливо військових, податкових і митних. Нині є значно більше вояків, як до війни, і вони коштують, особливо малим державам, за богато. Непевне політичне положення Европи примушує навіть найменші держави до зброєнь. Податки стають все більші й більші і це без сумніву впливає на коштовність життя.

З другої сторони до найвищого розцвіту дійшла протекційна система. Такої митної боротьби, яка тепер ведеться, не було в Европі навіть в середньовіччу. Всі держави штучно плекають індустрію, якої кошта виробництва через те скачуть в гору. Мовляв: тим зміряємо до повної господарської самовистарчальности і протиставимося заграниці. Всюди видно китайські мури митних охорон і кріси вояків. Рух товарів і людей над міру утруднений. Пашпорти, що до війни були звичаєм тільки російської поліційної держави, стали загальною хоробою, а крім того ще вимагається „віза“ для заграничної поїздки.

Як-би Европа була федерацією держав, то можнаб жити спокійно й дешево, бо браку товарів тепер нема. Тільки не вміють тих товарів розділити рівномірно. Купна сила населення не збільшилася, бо забагато дібр йде на непродуктивні цили.

Дуже важну ролю у загостренні крізи грає теж спекулятивний капітал, а особливо банки, котрі є до послуг всякого діла, що обіцює високий процент, хочби це було навіть шкідливе діло. Кілько-ж то землі в Европі ще не управлено! У південній Франції годі дістати грошей на канали і на зрошення землі, „бо це не приносить відповідного проценту“. Корисности роботи, її потрібности капітал, що працює на зиски, не бере на увагу. Надміру богато вироблюється напитків, цигар, перфумерії і под., бо це все приносить високий зиск. Колиб не карали за вживання і продаж трійливих наркотиків *), то капітал радо станувби до цеї праці. В сучасному суспільстві капітал став володарем — тоді як він має бути слугою суспільства. Капітал — як вогонь — може бути в ужиттю корисний або шкідливий. Може служити для варення страв, але може теж все спалити і знищити.

Як є за богато посередників, так само є за богато банків. Підчас цеї крізи в Злучених Державах полетіли у пропасть сотні банків, що досі безкарно спекулювали. Чи та спекуляція не є небезпекою для суспільства? І чи взагалі потрібно стільки банків? Нинішні люде шукають легких занять, що моглиб їх збогатити. Банківництво, торгівля, державна і військова служба, адвокатура й політика це найбільш глядані і переповнені заняття. Навіть ті, що виконують найкорисніші з усіх занять, часто мріють про перенесення у велике місто. Ці міста переповнені галапасним елєментом і стають осередком безробіття, зависти, ненависти й боротьби. Призабуто приповідку: „Hat der Bauer Geld — hat es die ganze Welt“ (коли має гроші селянин, то мають їх усі). Міське населення, що стає чимраз численніше, не може само одно удержати торгівлі й промислу. Треба шукати збуту за кордонами і часто забувається, що мається ринок під носом: серед власного селянства; але для того власне треба піднести його, а не жертвувати ним ради добробуту міських галапасних професій.

Що значить селянський ринок, це відчувають, коли відпав ринок Росії. Комуністична господарка спролєтаризувала селян і вони не

*) Опіюм, кокаїна і др. (Ред).

годні навіть у себе в краю закуповувати стільки, що купували давніше. У многих околицях вернуло селянство до натурального господарювання; по селах роблять тканини і домашні принади. В цім є власне користь з хліборобства, що легше можна стати самовистарчальним. У противенстві до промислової продукції, рільнича може зробити селянина незалежним від міст. Хлібороби можуть в крайньому разі жити без торгівлі й промислу, але ці останні без хліборобів загинуть. Великий китайський релігійний учитель Конфуцій для того прирівняв хліборобство до коріння дерева, а промисл і торгівлю до його галузів. Коли коріння захворіє, галузки й листя всихають і відлітають. Деякі економісти, особливо відомий Вернер Зомбарт, котрий без сумніву володіє геніяльною інтуіцією, передсказує в майбутньому найбільшу ролю селянам і ремісникам. Я з проф. Зомбартом вповні поджуюся, бо бачу, що хліборобству припадає щораз більша роля, особливож городництву. У такому великому місті, як Берлін, говорять уже про т. зв. „міських селян“, отже про створення таких районів, де-б робітники і урядники могли займатися управою городовини і садовини побіч своїх бюрових чи фабричних занять.

Є ще одна причина крізи, про яку говориться мало. Нинішня кріза тяжча, як попередні, бо є не лише господарською, але й моральною. Війна й революція пірвали нитки солідарности між народами і клясами. Ідеал солідарности, до якого людство завше стреміло, здається тепер більш віддаленим, як коли небудь.

Людство і народи моглаб попхати наперед якась нова наука, новий ідеалістичний світогляд. Але досі нема такої науки. Війна зробила з людей радше егоїстів, як альтруістів. Стару віру, давні звичаї почасти втрачено, але ніякої нової не створено; як наслідок егоїзму страшенно поширився песимізм. На місце зруйнової шляхоцької і військової чести не вступила ще честь праці і гуманізму.

Але вигляди не є такі чорні, як часто думають. Коли військова честь давніше була так сильна, що вела людей на смерть, то чомуж не моглаб так само сильною стати у майбутньому честь праці і честь солідарности? Коли можна було вмирати на війні, то чомуж не можна навчитися жити для народу, суспільства, для цілого людства? Людина опановує нині не лиш землю, але й повітря — чомуж не навчитися їй опанувати саму себе?

Питання — яку ролю може відограти кооперація в опануванні крізи? По перше: кооперація це є регулювання господарства і інтересі широких народніх мас. Кооперативна організація означає постепенне витискування капітлістичної зискової господарки і анархії у продукції та обміні. Павда — ставлять собі таку ціль також капіталістичні картелі й трести, але вони роблять це для збогачування малої ґрупи людей, яка, так сказати, живе добре коштом других. — Якби капіталістам вдалося урегулювати господарські відносини, то все таки таке господарство буде несправедливе і невиносиме, бо буде вестися кошом народу. У протилежности до капіталізму веде кооперативне господарство до кооперативної демократії. Рішаючим моментом не буде посідання або капітал, але людина сама, а передовсім її справність. Через поширення сітки кооператив буде виключене ріжнородне галапасництво. Тому що в коопер. головну ролю грає не капітал, тільки особа людини, отже особисті прикмети кожної

людини дійдуть знову до пошани. Добру людину зачнуть цінити більше чим богату. Так кооперативна організація здійснить етичну культуру практично, без морального проповідництва. Данський селянин через могучу кооперативну організацію стався не лише найзаможнішим, але теж найосвіченішим нині і найчеснішим селянином. Найчесніші є звичайно ті народи, де кооперативний рух пішов найдалі вперед. Ми тим не хочемо сказати, що кооперативна організація сама вистарчає, щоби зробити людей кращими — але вона є одним з найважніших чинників для їх направи; вона-ж має стреміти до того, щоби поправити не тільки матеріяльний, але й моральний стан людини.

Кооперація чи кооператизм представляє собою квінтесенцію позитивних елєментів з христіянства, капіталізму і соціялізму. Не все є у капіталізмі лихе і кооперація бере від нього (а саме від старого, передкартельного капіталізму) свободу конкуренції і господарську вільність. Богато є доброго у соціялізмі; кооперація позбавляє його тільки елєменту насильства, робить його свобідним. Можливо, що в релігії є все ідеальне, але вона не є практичним вченням, а кооператизм єднає ідеал з практичним життям. Коли кооператизм станеться світоглядом людства, то і світове господарство не буде страждати від крізь, як це діється сьогодня.

*Проф. Др. В. Тотоміанц.*

---

## ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

# Орґанізаційні проблєми нашої спож. кооперації.

(Закінчення*).

### 3. Окружні Союзи Споживчих Товариств.

Можнаб висувати аргументи за доцільністю дво - ступневої схеми будівництва споживчої кооперації на Зах. Україні. Та думаю, що три - ступневість вже так вкорінилася, що треба залишити її поки що непорушною. Необхідно одначе її реорганізувати. Рівночасно з фузією спож. т-в мусимо пропаґувати та переводити в життя і фузію сучасних П.С.К. Мусимо творити великі окружні союзи, яких оборот дозволявби на ваґонові замовлення поодиноких товарів. Думаю, що зайвим буде наводити тут господарські користи такого злиття П.С.К. Ці користи зрозумів Р.С.У.К. і Центросоюз, коли вони стали на становищі великих О.С.К.

З розвитком спеціялізації на низах, коли повстануть великі споживчі т-ва та великі районові сільсько - господарські т-ва, ця спеціялізація мусить піти і вгору. Приймаючи за підставу дво-ступневість організації (з прикладом „Маслосоюзу“), сільсько-господарська кооперація перебере в свої руки сучасні незначні операції П.С.К. в галузі с.-г. збуту і закупу. — Отже майбутні О. С. К. будуть чисто споживчими.

Коли готівкова продаж та самовистарчальність споживчих товариств стане фактом, то тоді й окружні союзи (О.С.К.) зможуть прода-

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за березень 1931.

вати за готівку і стануть самовистарчальними. Возьмім наш приклад. Союз обєднує 100 самовистарчальних т-в, які закуповують місячно (пересічно) на 2.000 зол. за готівку. Отже місячний оборот союза буде 200.000 зол. Кожне т-во виконало свій обовязок супроти спілки та внесло половину власних уділів, отже по 2.000. Тоді білянс спілки (О.С.К.) — буде слідуючий

| АКТИВА | | ПАСИВА | |
|---|---|---|---|
| Запас товарів | 200.000 зол. | Уділи | 200.000 зол. |
| Льокації | 50 000 „ | Зап. фонд | 60.000 „ |
| Движимости | 10.000 „ | | |
| | 260.000 „ | | 260.000 „ |

Приймаючи на увагу, що такий союз, заощаджуючи на дисконті, відсотках та інших видатках, придбає на зап. фонд бодай 60.000 зол., — він буде вповні самовистарчальним. З того прикладу бачимо, що самовистарчальні споживчі т-ва створять самовистарчальний О.С.К. На сильних підвалинах (кооп. І. ст.) збудуємо сильні стіни нашого кооперативного будинку. Чим накриємо нашу будівлю?

## 4. Роля „Народної Тортовлі“ і „Центросоюзу“.

Ці дві централі, а зглядно фактично Н.Т. є тепер товаровою централею споживчої кооперації. „Народна Торговля“, Краєвий Союз Споживчий — вважається кооперативою III. ступня. Та склад членів і діяльність Н.Т. вказують на те, що у ній змішані всі ступні. — Членами є особи фізичні (І. ст.), кооперативи (II.), П.С.К. (III.). Н.Т. веде детайлічні склади для фізичних членів (І. ст.), гуртівні для кооп. (II ст.) гуртівню для П.С.К. (III. ст.).

Признаючи заслуги Н. Т., найстаршої нашої економічної установи, не можна одначе поминути мовчанкою її хиб. Мішанина членства насуває підозріння, чи не порушує Н. Т. основної ознаки кооперативи — рівноправности членів. Коли поруч себе засідають кожний з одним голосом: — споживча кооператива (= 100 — 200 фіз. чл.), уповноважений від 17-ти фізичних членів (перша ґрупа уповноважених), уповноважений від 100 фіз. членів (2-га ґрупа уповноважених) і П.С.К., що заступає 5—10 тисяч фіз. осіб, — то всякому ясно, що тут різко порушено рівноправність членів, одну з найосновніших, прямо елєментарних засад кооперації:*)

Продаж алькогольних напитків і то в установі, що є на очах всіх кооп. низів — ділає злим приміром і деморалізує, коли зважити, що одночасно в статутах кооператив II-го ступня ставиться точку про заборону продажі алькоголю. Продаж товару приватним купцям (Українцям чи Жидам — все одно) надає Н. Т. капіталістичного хасактеру. З кооперативного боку ця торгівля для зиску не находить жадного оправдання. Вона недопустима. Ці ухили, ці недомагання надають Н. Т. рис, невластивих кооперативі. Н. Т. це по своїй організації і діяльности такий кооперативний оригінал, якого не знає кооперативна практика чужих країн. Чому Н. Т. не пішла за при-

*) Статут Н. Т. предбачує таку участь членів в Заг. Зборах:
1) по 1 делєгатові від правних осіб (кооп-ва чи ПСК).
2) 30 уповажених від перших 500 фіз. членів (один уповажений на 17 осіб).
3) по 1 уповаженому від кожної дальшої сотні фіз. членів.

кладом міських споживчих кооператив Зах. Европи? Чому не створила сітки крамниць у Львові? Дир. Павликовський (назїзді міської споживч. кооперації) заявляє, що брак фондів не дає змоги Н. Т. творити ці крамниці. Ці фонди звязані заосмотренням сільських кооператив через П.С.К.

Добре. А чому Н. Т. не веде пропаганди по міських дільницях, щоби ці фонди добути у формі уділів від освідомленого споживача? Чому Н. Т. не творила цих крамниць перед війною, коли про гроші було лекше, як тепер? Чому? Тому, що Н. Т. у своїй діяльности була і є за мало кооперативною, бо вона мала дві душі — кооперативну і капіталістичну. Ця капіталістична душа покутує в ній до сьогодня.

Щоби стати дійсним і єдиним центром спож. кооперації, Н. Т. мусілаб:

1) згуртувати в свої члени всі П.С.К. і більші спож. кооперативи;

2) припинити продаж приватним купцям;

3) передати свої гуртові склади (для обслуговування кооператив) враз з ченами кооперативами і персоналом окружним союзам (О.С.К.)

4) передати детайлічні склади враз з персоналом та місцевими членами — місцевим споживчим кооперативам. Де таких нема, створити їх.

Що до цеї останньої точки, то переведення її в життя, річ зрозуміла, вимагалоб деякого часу; на переходовий час мігби ще залишитися цей стан, що є тепер, з тим одначе, що пляново малаб іти підготовка зміни.

Щойно тоді стане Н. Т. дійсно Краєвим Союзом Споживчим, членами якого будуть О.С.К. Щойно тоді вона сталаб кооперативою чистого типу. Маючи до діла з сильними О.С.К., вона моглаб приступити до власної продукції та постепенно ліквідувати зайві магазини товару, переходачи, де можна, на агентуру.

Колиж Н. Т. не схоче позбутися тих капіталістичних останків, що є в її душі та перевести реорганізації, — то оздоровлена спож. кооперація буде змушена шукати іншого даху для свого будинку. Тоді перед „Центросоюзом“ повстане завдання організувати самостійно споживчий відділ. З розвитком спож. кооперації цей відділ виділиться в окремий споживчий союз, а „Центросоюз“ остане централею сіл.-господарської кооперації.

При організації продукції треба починати від предметів найбільш поширених в обороті. В залежности від розміру і значіння продукційного закладу, поза союзом, їх можуть відкривати й О.С.К. (II ст.) а декуди навіть великі спож. т-ва (кооп. I. ст.).

Розумію всі труднощі при переведенні в життя цього пляну, але всежтаки мусимо його здійснити.

*Інж. Іван Прокопів.*

# Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація господарсько-споживчих кооператив є річ доцільна чи ні?

VI. *)

„Кооперація утворить національну фабричну промисловість, дасть засоби до існування міліонам голодного і безробітного тепер трудящого люду, спинить еміграцію, зробить наше селянство сильнішим економічно на стільки, щоб не допустити до руїни свойого краю і кольонізації його чужими елементами, утворить внутрішний ринок для національної промисловисти“... Говорив А. Ільченко (А. Жук) в свойому рефераті, виголошеному на економічно - кооперативній лекції освітно - економічного зїзду у Львові в 1909 р.

А неодному з його слухачів мабуть здавалося, що вистане кілька літ праці і наші споживчі кооперативи дадуть почин численним кооперативним фабрикам, які обслугуватимуть потреби їх членів. Але прийшла війна і знищила нам кооперативний доробок.

Отож треба було знова починати з початків. І знову десяток літ праці, але до вище наміченої цілі ще дуже далеко. Ідучи за кличем ГКЧ ч. 1. 1922 р. „не буде в нас ні одного села ні одного присілка, де не зорганізованоби кооперативи“, творено у нас споживчі кооперативи в кожному селі, де лиш знайшлося кілька рухливих одиниць.

Часто не було в селі належного підготовлення, не було зрозуміння завдань кооперації, але люде хотіли мати в селі свою крамничку, тимбільше, як що кооперативна крамниця була вже в сусідній громаді.

І закладали споживчу кооперативу, на яку рідко хто дивився інакше, як на крамницю, в котрій мається продавати ретельно і без ошуканства на вазі чи мірі.

Часто повставали споживчі кооперативи з числом членів, яке ледви дорівнювало числу рочдельських ткачів, а нераз бувало і нище.

(Наведу кооперативи в селах: Жаборуках 28 членів, Радемич 28, Поляна 28, Сливниш 27, Лази 25, Хвалибога 21, Воскресінці 24, Виноград 22, Гостів 25, Потік 22, Розношинці 29, Ренів 20, Торгів 26, Травотолоки 27, Тустоголови 24, Городилів 22, Зазулі 24, Нижбірок 22, Бабичі 23, Забава 16, Баворів 28 і т. д.).

Але коли число членів рочдельської кооперативи за 90 років зросло з 28 до 7.000, в наших кооперативах — „мізинчиках“ воно навіть не подвоїлося.

Що більше, і пересічне число членів в усіх наших кооперативах замісць зрости змаліми в 1928 р. з 128 на 126.

---

*) Вміщені тут статті п. І. Блажкевичевої та п. М. Ростковича є продовженням дискусії, роспочатої на сторінках „Господарсько-Кооперативного Часопису“ над питанням реорганізації нашої кооперації, а властиво злиття слабших кооператив в одну сильнішу, обіймаючу кілька сіл. До цієї справи — за і проти — появилося вже кілька (5) статей, поміщених в ч.ч. 8, 9 і 10 „Г. К. Ч.“ а саме: дир. І. Мартюка, В. Сенишина, Інж. І. Прокопова, Дм. Галяса та Вол. Зелика. Інтересуючихся дискусією відсилаємо до згаданих статей, рівночасно закликаючи всіх наших Читачів забирати голос, щоб всебічно цю переважну справу обговорити і дійти до якогось певного вже висліду дискусії. Редакція.

Коли зважити, що висота членського уділу в наших кооперативах звичайно буває 5 зол., то як могла розвиватися кооператива навіть з 30—50 членів, маючи 150—250 зол. уділового капіталу?

От і не дивниця, що наші кооперативи задовжилися, а чужий капітал втроє перевищує власні фонди наших союзних кооператив...

Проценти від чужих капіталів, розборгування кооперативного майна, зависока адміністрація, манка, які повстали більше з несвідомости чим із зловживання, до того зменшення торгів в наслідок господарської скрути — от ті причини, які не одну навіть сильну в початках кооперативу загнали в глухий кут.

А що вже й казати про кооперативи — „мізинчики". Вони прямо задихалися, а їх ініціятори, немов оправдуючи себе, повторюють: „З нашими людьми нічого не вдієш". Треба ще зважити також, що мало не в кожному селі, де кооператива існує вже кілька літ, бувші члени управи кооперативи, набувши практики в коопер. крамниці, тепер оснували свої приватні крамниці і конкурують кооперативу. Конкуренція такої крамниці бувшого директора кооперативи далеко поважніша, чим чужого продавця. Бо звичайно на чоло кооперативи вибирали маєтніших селян, які опісля мають чим поперти інтерес. Вдодатку у них широке споріднення з численними односельчанами. А як ще в ролі конкурентів кооперативи стануть два бувші члени управи і обставлять кооперативну крамницю двома своїми приватними, тоді лише особливша знижка цін на товарах може вратувати кооперативу від загибелі.

Така знижка, оскільки це залежить від самої кооперативи, можлива тільки при обниженню коштів адміністрації, як це вирахував др. Коберський в ГКЧ з 4. І. ц. р. Не торкаємося тут другої справи: скільки на знижку цін моглаб вплинути відповідна реорганізація кооп. надбудови, теж потрібна і навіть необхідна.

В ціли обниження коштів адміністрації навіть англійські кооперативи з тисячами членів зливаються по кілька в одну, про що свідчать цифри: число англійських кооператив від 1903 р. обнизилося з 1455 на 1379 в 1920 р., і на 1289 у році 1925, коли рівночасно число членів зросло з 1,987.000 на 4,500.000 у 1920 р. і 4,910.983 у р. 1925.

Зрештою всі матеріяльні користи зі злиття кількох кооператив в одну представив др. К. Коберський до подробиць.

І цей рахунок певно найде зрозуміння у провідників наших сільських кооператив. Трудніше буде побороти звісний місцевий партикуляризм, який багато лиха наробив підчас визвольної війни, коли то мало не кожний повіт, а часто поодинокі села хотіли бути незалежною республикою, якої інтереси не виходили поза границі даного повіту чи села. Але ми мусимо вірити, що наш нарід має відродится через кооперацію.

І якщо злиття кількох кооператив в одну побореє цю шкідливу зарозумілість поодиноких сіл, якщо між сусідними громадянами, які часто по „сусідськи" ворогують з собою, завяжуться дружні братерські взаємини, а громадяни, обєднавшися в районовій кооперативі, стануть спільно продумувати над способами боротьби зі злиднями, спричиненими капіталістичним устроєм, буде це великим моральним здобутком нашого села. Але тут треба конче, щоб до голосу господарської

скрути долучилося живе-палке слово одушевлених апостолів кооперації.

Вони мусять в першу чергу самі повірити цілою душою, що через кооперацію відродиться цілий наш нарід, що кооперативні організації мусять виховати нове покоління, яке виросте в ідеях кооперативної солідарности.

Тоді почування національної єдности само собою виступить в наших народніх масах, а всякі „місцеві патріотизми“ підуть в забуття.

Зясовуючи вище сказане, заявляю, що, на мою думку, творення великих районових на місце теперішних дібних споживчо-господарських кооператив побіч користей матеріяльних матиме також додатний суспільно—виховуючий вплив на наше село.

*Іванна Блажкевичева.*

## VII.

Думка др. Коберського про фузіонування (злиття) тьрох-чотирьох кооператив, отже сіл, в одну велику, сильну районову кооперативу з філіями по сусідніх селах приходить в пору і кожний здорово думаючий кооператор мусить признати рацію наведеним ним аргументам.

Закид деяких кооператорів, що через це члени не можуть взаїмно добре пізнатися, будуть брати менше живу участь в зборах, не є обоснований. Маючи меншу скількість кооператив і то ділово наладняних, П. С. К. буде міг більше часу посвятити анкетам по тих селах, зможе скликати два й три рази в рік надзвичайні збори в кожному селі районової кооперативи, де можуть бути порушувані ріжні важні справи, звязані з кооперацією, з виключенням вибору надзірної ради, а кромі цього раз в рік звичайні загальні збори, по черзі в котромусь селі районової кооперативи, на яких можуть бути присутні члени всіх сіл, бо добиралосяби близькі села. Отже бачимо, що через це кооперація зискалаби не тільки матеріяльно, але і під оглядом пропаганди кооперативного освідомлення, бо на надзвичайних загальних зборах і на анкетах не булоби виборчої боротьби, тільки річева дискусія над важними питаннями кооперації.

По такій реорганізації кооперації бувші люстратори деяких союзів не займалисяби ревізіями (це мігби в цілости переняти на себе РСУК, а сталиби пропагандистами Окружних Союзів й занялисяби наладняннам пропаганди й кооперативно-освітньої роботи по кооперативах в окрузі, а частина з них сталаб на працю власне у районових кооперативах. Щоби кооперація могла розвинутися, треба, щоби її члени були свідомими, культурними людьми, щоби були переконаними кооператорами, які дорожилиби кооперацією, як найціннішим скарбом, треба щоби мали чисті руки й могли гідної й високо нести кооперативний радужний прапор. Тому ми всі свідом кооператори мусимо доложити всіх зусиль для культурного піднесення для кооперативного освідомлення широких мас.

І ось робота ця пішлаб без порівнання краще, як стоїть тепер — колиб вдалося перевести районізацію кооператив. Першою перепоною в розвитку кооператив, а саме

правдивих кооператив, які займалисяби не тільки крамаруванням, але що найменше в рівнім мірі й культурно - освітньо-кооперативною роботою, є брак відповідних для цього людей так по селах, як і по містах; але як будуть для них відповідні, відповідно платні місця, то знайдуться й вишколяться відповідні люди.

В нас є цілий ряд сіл, де не можна вибрати такої, як слід, надзірної ради й управи, бо нарід кооперативно неграмотний. Длятого ті кооперативи навіть що до крамарювання перцем й сіллю недомагають, тому вони нераз терплять в кооперативі крамаря чи справника з липкими руками.

До цеї роботи треба безумовно просвічених, образованих а головно ідейних людей, кооперативно освідомлених і фахово вишколених. Таких людей теперішня слаба сільська кооператива не в силі оплатити і якраз в час приходить з допомогою в цій справі проєкт др. Коберського про реорганізацію нашої кооперації.

Нам треба, під загрозою загибелі, лучити, фузіонувати по тричотири близькі села в одну сильну районову кооперативу з філіями по тих сусідних селах. Це подешевить адміністрацію, збільшить торги, (наглядний доказ дають на це Волосів і Цуцилів в Станиславівській окрузі), кооператива викаже більшу надвишку і зможе добре оплатити освіченого фахово - образованого книговодця, який мігби вести ще й книговодство райфайзенок.

Кандидат на книговодця такої районівки мусівби виказатися посвідкою відповідних установ з його округи, що він є ідейним і чесним чоловіком, мусівби предложити свідоцтво, що скінчив відповідну фахову школу і мусівби здати іспит з теорії й історії кооперації.

Ці кандидати мусілиби зобовязатися у вільних від фахових занять хвилях вести в селах, приналежних до районової кооперативи, освітню і пропагандистичну роботу, основувати й пляново вести кооперативні кружки в тих селах, після вказівок і під контролею інструкторів та пропагандистів Округжних Союзів, (теж відповідно перешколених, бо теперішні у великій більшости самі ще мало знають про кооперацію). Іх завдянням булоби згуртувати в тих читальнях-кружках дітей та молодь, творячи для цього відповідні секції, пр. спортову, пожарну, забавову, хори, аматорські кружки з кооперативним напрямком.

Одним словом, вони мусілиби безнастанно й інтенсивно працювати в тих селах також на культурно - освітньо - кооперативному полі. Вони малиби придумувати і вводити в життя ріжні способи успішного поширення й поглиблення кооперативних ідей. Вони малиби обовязково поширювати, кольпортувати відповідні книжки, журнали, часописи. Вони малиби бути тими ідейними новітніми різбарями, які створилиби нову душу, нову мораль, нову етику в сільських масах. Ці сірі, ідейні щоденні кооперативні робітники малиби довести до створення, так сказатиб, певного роду кооперативної культури, як є нині в Англії або Данії. Це малиб бути наші суспільні учителі, та категорія суспільних діячів, якої нам так нині бракує, коли все наше вчительство переважно забране з наших сіл. Кожний з них мавби на протязі кількох років виховати в тих трьох чи чотирьох селах своєї районової кооперативи покоління кооператорів і громадян.

Це може зробити власне такий чоловік, бо він, маючи три чи чотири села, не буде розпорошувати своєї праці на весь повіт чи округ, як це роблять П.С.К. і Р.С.У.К. а зможе вести працю систематично. Того роду організація районових кооператив далаби тоді також гарні висліди під оглядом торговельним і що до карности. Це потягнулоби за собою ще одну неминучу конечність, а то ґрунтовну реорганізацію Р.С.У.К., примінену до цих обставин, і Центросоюз, такий непродуктивний (поза фабрикою мила), як він тепер є, зі своїми магазинами і плеядою урядовців та службовиків, бо тепер він тільки здорожує адміністрацію, приневолює підвищувати ціни на товари і через це робить П. С. К. та кооперативи менше спосібними до конкуренції, що є для кооперації фатальне під кожним оглядом.

Центросоюз мусівби замінитися на торговельну агентуру без магазинів з кількома фаховими людьми агентами, які малиби тримати звязок з П. С. К. і районовими кооперативами, знати їх запотребування і вишукати відповідні найкращі жерела, звідки спрямовувалиби вагонами товарі до П. С. К., зглядно кількох сусідніх районових кооператив, через що товар булби значно дешевше набутий; вони малиби також вишукувати найкращі ринки збуту для сільсько-господарських продуктів і перетворів, що, розуміється, вийшлоби тілька на користь кооперації. Адже нема змислу за це тільки, що товар перекинеться з магазину до магазину, здорожувати його ціну. Це зовсім непродуктивне й непотрібне!

Тільки цею дорогою, дорогою муравлиної культурної, освітньо-кооперативної праці, розумним щадженням, здешевінням адміністрації можна дати нашій кооперації тривкі основи, можна зробити її життєздатною. Тільки в цей спосіб понята кооперативна праця може дати кооперації можність перетворити душу, мораль, етику наших народніх мас і через те можність здійснити високу кооперативну ідею.

*Михайло Ростkович.*

---

## НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

# Боротьба за хліб.

На теренах як цілого Союза Радянських Соціялістичних Республик, так зокрема на теренах України село, сільське господарство, в його економічних відносинах з містом, індустрією, радянською владою, комуністичною партією, репрезентанткою останньої, завжди несло і несе значні економічні втрати. Це основна риса економічної дійсности на теренах радянської влади.

Державна влада на село та селянство завжди дивилась, як на клясу, що мусить виконувати волю пролетаріяту, служити його інтересам. Ленін казав про це: „вищий принціп пролетаріяту це зберегти спілку пролетаріяту з селянством, щоби пролетаріят міг утримати провідну ролю і державну владу“. Держава на радянських теренах займає виключне становище монополіста в усіх галузах господарського життя. Їй в купі з кооперацією, що є по суті філією держави (аж до приз-

начення державою її урядовців), належить 98,2% всієї промислової продукції та 94,4% товарообороту України (1928—1929 р.). Держава має у своїх руках крім того монополію зовнішньої торгівлі, фінансову систему, могутній чинник перерозподілу народнього прибутку - транспорт та удосконалену систему державно - партійного апарату. І держава в самій широкій мірі використовує своє становище монополіста на свою користь проти інтересів селянства.

Вже сама аналіза цін на теренах України свідчить про великі втрати, які несе селянство при обміні своїх продуктів та праці з містом, державною індустрією. Так рух селянських індексів був за останні роки слідуючий (1913 р. = 100):

**Господарські роки** *).

| | 1923-4 | 1924-5 | 1925-6 | 1926-7 | 1927-8 | 1928-9 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Індекс набування промислових виробів . . . . | 258 | 241 | 228 | 208 | 196 | 192 |
| Індекс збуту сільсько-господарських виробів . . | 90 | 159 | 161 | 152 | 149 | 186 |
| Індекс нехліборобських прибутків . . . . . . | 128 | 169 | 175 | 169 | 164 | 171 |
| Купна спроможність селянськ. рубля у копійках: | | | | | | |
| а) при купівлі промислових виробів . . . . | 37 | 65 | 70 | 73 | 76 | 96 |
| б) за нехліборобську працю . . . . . . | 49 | 70 | 76 | 81 | 83 | 89 |

Отже ми бачимо, що селянство України весь час несло великі втрати при обміні з містом, індустрією. Проблєма „ножиць" — розходження між ростом цін проти часів дореволюційних на промислові та сільсько-господарські вироби — набрала тут величезної гостроти на шкоду селянства. Селянство України несло і несе величезні втрати крім того і на поганій якості промислових виробів радянської індустрії. Ці втрати виносять великі суми, які тяжко піддаються обрахункові, але болюче відчуваються селянством. Крім того селянство України та Союзу, примушене російською владою купувати вироби радянської державної індустрії, головним чином російської, переплачує на них у $2^1/_2$ — 3 рази більше, ніж могло-би їх мати на ринках европейських країн. Себто селянство купує по цінах значно вищих від тих, що стоять на західно-европейських ринках і одержує ці вироби значно гіршої якости, ніж вироби згаданих країн; — отже несе подвійну втрату на користь головним чином російської промисловости.

Але основною проблємою для селянства України та Союзу є проблєма хліба, проблєма вільного розпоряджання продуктами своєї праці, продаж їх, коли і куди воно хоче і за ціну, яка стоїть на ринку, як наслідок вільної гри економічних сил. На великий жаль, селянство не має такої свободи розпоряджання продуктом своєї праці. Ріжними

*) Господарські роки починаються 1—X і кінчаються 30—IX.

заходами державної політики воно примушене здавати свій хліб та взагалі свої вироби державі (державні плянові заготівлі) по цінах, нищих від цін на вільному ринкові. Селянство на протязі цілого часу існування радянської влади вело з нею вперту, інколи навіть збройну боротьбу за „валюту валют“ (термін Сталіна) — хліб. Але ця боротьба, на жаль, не змогла перешкодити державі постенно опановувати все в більшій і більшій кількости загальну продукцію селянства та товарову її частину. Методи, котрі вживає держава в Союзі та на Україні в боротьбі зі селянством за „валюту — валют“, є дуже ріжноманітні, починаючи — раніше — від озброєних продовольчих відділів, що силою відбирали хліб, аж до менш насильних, але не менш економічно ефективних в раках 1921—1927. І пізніше, починаючи від 1928 р., коли п. Сталін став „організувати“ плянові сільсько - господарські заготівлі та після того, як селянство, особливо заможне, стало затримувати хліб, не бажаючи його продавати за низькі ціни, — в арсенал засобів для боротьби за хліб влада знова включила як засоби карного примусу, так і цілу низку інших глибоко продуманих заходів, від „твердого завдання куркулеві“ починаючи, і кінчаючи переданням до суду за нездачу хліба державі, як за контр-революційну діяльність, з експропріяцією майна і висилкою господаря у Сибір або на північ Росії включно.

Ці методи боротьби за хліб, що їх примінює влада, можно звести до таких метод або засобів: 1. Політично - карно - адміністраційний натиск на селянство: — висилка, конфіската майна, передання до суду, арешти, погрози партійної ячейки, „комнезамів“ (особливі організації на селах бідного селянства, що весь час терорізують господарські кола селянства) та адміністраційних органів, переводження клясового розколу на селі, кидання на село в період заготовчої кампанії особливих ком нistичних відділів для приспішення виконання заготовчих плянів, тощо. — 2. Економічні засоби: — фінансовий натиск на село (податки, ріжного роду оплати та побори, уділи до ріжних організацій економічно - соціяльного характеру, примусова ощадність та підписка на державні позички, тощо. Все це примушує селянство продавати хліб, щоби мати гроші для виконання своїх грошевих зобовязань головним чином перед державою. Користаючи з товарового голоду (це особлива своєманітність радянської дійсности) і роспоряджаючи товаровими промисловими фондами, держава спонукає до здачі хліба шляхом призначення за це певної кількости промислових товарів. Позатим призначення певних премій в товарах за скоршу здачу хліба також стимулює здачу хліба селянством державі, як рівнож і постачання державою на село сільсько - господарських машин, тракторів, помічних гноїв, тощо — 3. До засобів організаційно - економічного порядку треба віднести вершу чергу саму колєктивізацію. Вона замісць великої розпорошеної маси окремих, індивідуальних господарств створила невелику кількість великих, обєднаних єдиною звичайно комуністичною волею, колєктивів. На перше травня 1930 р. на Україні з 1.909.000 селянських господарств (всіх 5.173.800) зроблено тільки 20.607 колєктивів. Між ними було: комун (вища форма колєктивів — майже повне усуспільнення продукційного процесу та споживання) — 878, артелів (середня форма колєктивів — усуспільнення головним чином засобів продукції) — 10.869, та союзів для спільної обробки

землі (нища форма колективів, — усуспільнення частини продукційних засобів) — 8.861. Тим способом держава організаційно упрощує для себе контролю над селянством та створює ширші можливости витягнення збіжа від селянства (молотьба на великих молотарках під доглядом держави замісць молотьби по окремих дворах, тощо). Така, більша можливість опанування селянського збіжа властиво й спонукала Сталіна та партію до заведення широкої колективізації. Другим основним організаційно - економічним засобом є т. з. „контрактація“.

Суть контрактації полягає в тому, що село, як земельне товариство, зобовязується договором контрактації (який приймає село звичайно під сильним натиском влади, при чому постанова бідняцько-середняцької більшости земельного товариства про заключення контрактаційного договору є обовязковою для цілого села), здавати владі певну частину свого врожаю. По останній директиві нар. комісаріяту постачання з січня 1931 селянство мусить здавати державі від одної четвертини до одної третини загального збору збіжа в основних зернових районах і не більш одної восьмої частини збору у незернових, 95% загального збору сої, 90% сонячника, 80% рижу, 50% стручкових і т. ін. Контрактаційний договір зобовязує до здачі майбутнього врожаю по цінах, встановлених державою. За це держава зобовязується доставити селянству певну кількість промислових товарів по низьких цінах державно - плянового ринку та дати селянству певну допомогу на рахунок постачання — кредит, угноєння, насіння, землеустрій, тощо. Але як це стверджує сам нар. комісар постачання Мікоян, „контрактація в ряді місцевостей на практиці приняла вид однобічного зобовязання. Невикористані ті пільги, котрі ми даємо селянству, не використані ті товарові фонди, котрими розпоряджає держава. Контрактаційні зобовязання в ряді місцевостей приняли характер адміністраційних розпоряджень про зобовязання селянь, колхозів і цілих сіл, без урахування продукційних можливостей і фактичних товарових лишків, без попереднього обговорення всіх точок цих договорів селянами та колхозниками“ *). Селянин підписує контракт примусово, а потім, як відмовиться від нього черес неможливість виконання навіть у частині, то його, селянина тягнуть до відповідальности за порушення свого зобовязання. Контрактаційний договір — це авангардний бій влади з селянином за хліб. І цей бій селяннн звичайно програє. Контрактація весь час поширюється. Вона захоплює все нові й нові культури та все більшу й більшу їх частину. Як виходить з останнього декрету, вона мусить вже охопити всі ярові посіви 1931 року (більше 43,9 міл. га. посівів всього Союза). Крім того влада стремить до того, щоб зробити її многолітньою, цебто закріпити нею селянина на цілий ряд років наперед.

До інших організаційно - економічних заходів треба віднести: 1. Витиснення ріжними способами приватного капіталу з сільсько - господарського ринку. 2. Дуже часта заборона низовими органами влади продажі продуктів на вільний ринок. 3. Утруднення перемолу приватного хліба. 4. Введення т. з. „заготовчого пляну“, після котрого кожному району дається певне завдання на доставу державі певної кількости сільсько - господарських продуктів. Цей плян відограє над-

*) „Економическая Жизнь“ № 73. 1930.

звичайно важливу ролю. Його накидає згори влада і вся діяльність місцевих адміністраційно - партійних органів оцінюється Москвою з точки погляду проценту завдань, виконаних кожним районом. Місцева адміністрація проводить заготовчі пляни в життя всіми „специфічними" засобами місцевого характеру. Характерним є те, що виконання заготовчого пляну певною частиною района не припиняє переведення „заготівлі" поверх пляну, як також і те, що перевиконання пляну певною частиною района не зараховується на користь тих частин району, що пляну виконати не можуть, але ведеться боротьба за виконання пляну кожною окремою частиною району. 5. „Доведення пляну до села" — коли кожному дається певне завдання до виконання. 6. „Тверде завдання куркулеві" — коли для заможного селянства даються певні тверді завдання, котрі скеровані на те, щоби відібрати від нього не тільки всі лишки продуктів, але часто й те, що вони самі потребують для прохарчування себе й худоби. 7. Введення „встрєчних плянів" — коли місцеві чинники доповнюють плян, накинутий з центру, новими більшими нормами і ведуть бій за його виконання. 8. Введення „змагання" при виконанні плянів — коли одно село, інспіроване певною частиною сільських комуністів, викликає друге на конкуренційну боротьбу за швидку здачу хліба й за здачу більшої його кількости. 9. Введення т. з. „ударництва", цебто приняття на себе певним селом, під натиском сільських комуністичних кол, зобовязання здати хліб швидше і в більшій кількости, але без конкуренції з іншими селами. 10. Введення т. з. „красних обозів" — коли ціле село, також дуже часто під примусом, організує цілий транспорт хліба до зсипних пунктів для здачі його державі. Селяне, що відмовляються везти свій хліб з таким обозом, трактуються, як неспівчуваючі радянській владі. 11. Введення твердих норм для здачі хліба в колєктивних господарствах. 12. Організація машиново - тракторних стацій; це особливі державні організації, озброєні тракторами та іншими сільсько - господарчими машинами, що розкидані по всіх теренах України та Союзу, з метою перебудування сільського господарства на колєктивних засадах, зєднуючи індивідуальні господарства у великі продукційні одиниці. Ці стації заключають з місцевим селянством умови про тверді норми (процент загального врожаю) для здачі селянами хліба за виконані стаціями певні праці на селянських полях — оранка, посів, збір, тощо технічними засобами стацій та їх кваліфікованими силами за допомогою некваліфікованої селянської сили.

Повстає питання, які наслідки дають для держави всі ці заходи, скільки збирає держава з селян хліба, та взагалі чим кінчається ця боротьба влади з селянами за „валюту валют" — хліб? На це дасть відповідь слідуюча табличка:*)

Загалом держава, навіть під час світової війни, не забирала і половини тієї кількости хліба, яку вона забирає тепер. У 1916—1917 р. державні хлібозаготівлі виносили 507,7 міл. пудів; у той час, як 1929—1930 р. вони виносили 977,0, а в 1930-31 р. держава вже тільки до 1.І. 1931 р. зібрала 1.252,6 міл. пудів. Україна на останні вісім років дала державі 1.113 міл. пудів збіжа з 6.646 міл. пудів цілого врожаю за ці роки (1921-1922—1928-1929), цебто держава взяла 16,7% загального збору збіж України. Характерним є той факт, що Москва завжди

*) Гляди табл. на сторінці 137.

**Державні заготівлі восьми зернових хлібів.**
(в мілонах пудів)

| В РОКАХ | 1916/17 | 21/22 | 22/23 | 23/24 | 24/25 | 25/26 | 26/27 | 27/28 | 28/29 | 29/30 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| В цілім Союзі заготовлено . . | 507,7 | 232,6 | 360,8 | 417,3 | 320,1 | 515,0 | 722,0 | 672,0 | 658,0 | 977,0 |
| Плян заготівлі в % до заг. збору | | | | | | 11,5 | 15,4 | 15,3 | 14,9 | 23,7 |
| На Україні заготовлено . . . | 188,1 | 74,7 | 102,4 | 163,6 | 67,4 | 156,0 | 191,0 | 247,0 | 111,0 | |
| Плян заготівлі в % до заг. збору | | 17,3 | 16,0 | 17,6 | 10,3 | 14,8 | 18,6 | 22,4 | 13,7 | |
| Заготівлі на Україні в % до всіх заготівель Союзі . | 37,4 | 32,1 | 28,4 | 39,3 | 21,0 | 30,2 | 26,4 | 36,7 | 16,8 | |

бере з України більший процент урожаю, ніж з цілого Союзу. З а г а л о м Україна дає біля 1/3 усіх хлібозаготівель Союзу (29,8% 1921-22—1928-29 р.р.) хоч територія Україна становить лише біля $^{1}/_{40}$ цілого Союза.

Державна влада скеровує свою політику в бік усе більшого і більшого опанування всією продукцією сільського господарства. Заготівлі держави зростають і екстенсивно — більше охоплення ріжних продуктів, і інтенсивно — більший процент охоплення загальної продукції та товарової. Крім хліба держава примушує українське селянство і селянство цілого Союзу здавати державі все нові й нові продукти, крім збіжа: технічні культури — цукровий буряк, льон, тютюн, бавовну, коноплю, тощо; продукти скотарства — мясо, сало, вовну, шкіру, яйця, пух, піря, кости, тощо; а також такі, як — сіно, виноград, мед, віск, лікарські рослини, гриби, горіхи і т. п. Вартість тільки головніших заготівель (збіжа, продуктів тваринництва, технічних культур) зростала так:

| | Господ. роки 1925-6 | 1926-7 | 1927-8 |
|---|---|---|---|
| Вартість заготівель в міл. крб. . . . . | 357,1 | 399,9 | 496,6 |
| Вартість заготівель в % до вартости всієї продукції сіль-господар. України | 10,3 | 12,6 | 15,6 |
| Вартість заготівель технічних культур в % до всієї їх продукції . . . . . | 42,5 | 49,6 | 54,0 |

Загалом держава забирала від 1/10 до 1/6 всієї продукції і біля половини продукції технічних культур.

Але степень відчуження загальної продукції ще не дає нам такого яскравого образу, як це дають цифри про опанування нею т о в а р о в о ї маси продукції сільського господарства України, цебто тієї частини її, котра йде поза межі села. Цю степень охоплення видно з нище наведеної таблиці:

| | Господарські роки 1923-4 | 1924-5 | 1925-6 | 1926-7 | 1927-8 | 1928-9 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | процент всієї товарової маси. | | | | | |
| Всі зернові культури . . | 60,7 | 46,2 | 59,2 | 80,9 | 84,3 | 79,5 |
| Технічні культури . . . | | 83,1 | 75,1 | 74,3 | 84,7 | 94.3 |
| Мясо . . . . . . . . . | 27,5 | 22,9 | 27,4 | 64,2 | 64,3 | |
| Молоко . . . . . . . | | 1,3 | 3,7 | 6,8 | 7,0 | 16,6 |
| Овочі, городина . . . . | | | 2,6 | 13,4 | 14,3 | 50,8 |

За останні два роки всі хлібозаготівлі зросли ще більше, а для богатьох культур охоплення заготівлями їх товарової маси наближується до 100%. Отже селянство України працювало і працює зараз майже виключно на державу, бо $^{3}/_{4}$ раніше, а тепер ще більше т. зв. „вільних“ решток віддає в руки держави.

Але за яку ціну?

На це дає відповідь вже порівнання загального індексу цін с. г. продуктів з індексом плянових заготівель с. г. продуктів. Вони були (стан з р. 1913 = 100):

| | Роки: 1924-5 | 1925-6 | 1926-7 | 1927-8 | 1928-9 |
|---|---|---|---|---|---|
| Загальний індекс цін с. г. продуктів . . . . . . . . . . | | 175,4 | 160,9 | 159,1 | 175,6 |
| Індекс цін державних заготівель | 188,6 | 141,0 | 123,0 | 120,0 | 130,0 |

Пересічно за чотири вище згадані роки заготовчий індекс був на 25,75% нищий від загального гуртового сільсько-господарського індексу і без того (проти промислового індексу) дуже низького. Цебто селянство втрачало біля $^{1}/_{4}$ при доставі державі своїх виробів. Але за останні роки це розходження між цінами вільного ринку та тими, які платить держава селянству, зросло ще більше. Радянська влада подарувала селянству ще новий вид „ножиць“ котрі не меньш активно працюють на користь держави проти інтересів селянства. У звязку з хлібною сітуацією, що настала після недороду 1928 р. ціни вільного ринку пішли значно догори, на що держава відповіла тільки дуже незначним зростом плянових заготовчих цін. Бо для неї проблєма хлібних цін на продукти сільського господарства взагалі є основною проблємою для стабілізації цілої пануючої на її теренах економічної системи; а саме тому, що від рівня хлібних цін залежить рентабельність експорту, який в свою чергу опреділює розмір імпорту, рівень зарібної платні рівень цін за промислову сировину та взагалі на промислові товари, стабільність валюти. Але найголовнішим є те, що ціни являються могутнім знаряддям перерозподілу народнього прибутку. І цю стабільність радянської системи виносить на своїх плечах майже виключно селянство. Співвідношення між цінами державно-пляновими (які приймаємо за 100) та риночними окружних міст було за останні роки слідуюче:

| | на I/X. 1928: | на 1/IV 1929: | пересічно за перший кварт. 1928-29: | пересічно за 2 квартал тогож р.: |
|---|---|---|---|---|
| жито . . | 194,6 | 328,5 | 323,9 | 301,9 |
| пшениця . | 205,8 | 395,5 | 225,5 | 314,5 |
| овес . . | 150,3 | 333,2 | 173,0 | 252,2 |
| ячмінь . . | 153,4 | 338,4 | 169,9 | 252,5 |

Іншими словами: пшениця на базарах в квітні 1929 р. коштувала вже 4 рази більше, як платила держава, жито 3 з горою рази і т. д. Загально ціни вільного ринку були вищі державно-плянових цін у $2^{1}/_{2}$ — 3 рази і тенденція йшла в бік

збільшення цієї ріжниці, збільшення розіпяття нових „ножиць" радянської економічної системи.

За останні роки спостерігались дві тенденції — збільшення ріжниці між вільними і державними цінами та значний зріст самих заготівель, що разом значно збільшувало втрати селянства від державних заготівель, збільшувало тягар втрат, які несло селянство на підтримку ворожої до нього радянської економічної системи.

Так точиться боротьба за хліб селянства з радянською владою, така в дійсности існує „смичка" (Лєнін) поміж селом та містом, індустрією та сільським господарством, комуністичною партією та селянством; так виглядає в дійсности радянська політика „ліцом к дєрєвнє" (Лєнін), політика, як казав той же Лєнін, уміння „досягти згоди з середнім селянством, ані на хвилину невідмовляючись від боротьби з куркулем та міцно спираючись тільки на бідноті."

Ми для цієї статті користувались виключно радянськими джерелами, котрі є звичайно необєктивні, бо не хотять розкривати ворожої політики влади до селянства. Дійсність — можна думати — для селянства є значною гіршою від тої, яка тут змальована.

*Др. С. Володимирів.*

---

# Український домашній промисл на Гуцульщині.

## 1. Початки домашнього промислу.

В ніодному закутку наших українських земель не є розвинений так домашній промисл, як у нас, на Гуцульщині. Чималу вже досі славу добули собі такі наші вироби, як: килими, ліжники, кераміка, мосяжництво, деревляні, мистецькі вироби і т. п. Знають про них уже і захоплюються ними широко по світі всякі чужинці та не можуть надивуватися їхній красі та високій мистецькій вартості.

До появи цього промислу причинилися ріжні обставини:

1. Комунікація на Гуцульщині, що ще й тепер лишає богато до бажання. А як воно виглядало перед пару сот літами? Ні доріг добрих, ні інших засобів лучби. — Гуцульщина була прямо відірвана від світа. А треба ще замітити, що деякі села є віддалені на 70 — 90 км від повітового осередка Косова. Отже в таких обставинах годі було дістати що небудь до домашнього вжитку з фабричних виробів, чи то полотна, сукна, судника якого то-що. Тож Гуцули беруться самі до праці. В кожньому селі находяться цікавіші одиниці, що беруться постачати для себе і других все, що потрібне: сукно, джергу (рід вовняного ліжника—коца), коновку, бочку, кожух і т. п.—все, чого лише потрібно до життя.

2. Зробивши якусь річ, не вдоволявся вже Гуцул звичайним її виглядом. Його мистецька душа не давала йому супокою; аж брав він ножика і вирізував на дереві, то „кривульку", „зубці", „колосок", „хрестик" і т. п. Взоруватися мав з чого: крива стежка — плаїк чи потічок, верхи гір, як зубці, колоски збіжа, хрестик на церкві і т. д.

Шоби „письмо" виходило виразніше, натирав він зразу різьбу вуглем, який втирався в рівчики, і вже краще, виразніше виходить; або „писав" розпеченим дротом.

Гуцулки знова, щоби приподобатися своїм „легіням“ чи „газдам“, старалися прикрашувати „лудинє“ (одіж, джерги) всякими красками. Фарби готової не було де купити. Тож на поміч приходить знова природа. Коріння, листє чи кора материнки, калини, горіха і т. і. достарчують гарних красок, а довша вправа доводить до того, що це крашення є ще триваліше від фабричного; воно прямо вічне. Закрашеними вовнами беруться „виписувати“ сардаки, киптарі, нарахвиці „онучі“ і т. п.

3. До того все є під руками, своє власне, „свого ховання“. Купити не треба нічого, тай нема де. „А для себе буде й таке“ — як казав Гуцул. Всяких „холєрників“ чи „люфтівників“ не було тоді й сліду, щоб закуповували дещо.

4. „Гратися“ біля такого „писання“ можна було доволі, бо часу вільного, головно зимою, було досить. Тільки й праці Гуцула було, що літом „зробити“ сіна, доглянути маржинки, а в зимі добре „обійти“ її.

Так то започатковуються деякі важніші галузі домашнього промислу, а то: ткацтво, кушнірство, деревляні вироби, що з часом виділюється в різьбарство, боднарство, мосяжництво, а згодом гончарство. Мосяжництво є чи не найстаршою галузю. Гуцули-шлюсарі, т. зв. „піцмахери“ з часом так видосконалюються, що виробляють навіть пистолі й пушки. Гончарство поширюється більше в Косові й поблизьких селах, як: Москалівка, Пістинь, Стар. Косів. У горах майже його не стрінете, бо нема пригожих обставин: лиха комунікація, брак доброї глини.

## 2. Довоєнний стан домашнього промислу.

Мимо всього, оцей домашний промисл був доволі примітивний. Причина та, що ніхто не присвячувався йому спеціяльно, а робив доривочно, „про себе“, чи „сусіді“ за яку вигоду. Аж згодом появляються спеціялісти, що з між іншими вибиваються на чолове місце даної галузі й витискають на ній „свого талану печать“.

У мосяжництві є ним Николай Дутчєк з Брустур. Він уже не робить прихапцями будьщо, а робить на замовлення „легіням“: бартки, келефи *), стремена, газдам: палички, люльки і т. п., а все „писане усєким письмом, аби було приємно подивитиси та в руку взєти“. А ще кожному обовязково хоч „по парі пистолів за пояс“.

У різьбярстві першим спеціялістом був знаний Юрко Шкріблак із Яворова, зі своїми синами: Федором, Василем і Николаєм. Його різьба є чиста, без жадних додаткових прикрас. Викінчення солідне. Крім різьблення, береться ще й до токарства — стає „сточником“ — на власноручно зробленій токарні. Є вона першою на цілій Гуцульщині. Прикраси до різьби заводить уже М. Мегединюк із Річки. Від додає вже мосяжні дротики і цвяшки, вибиває кораликами, взоруючись на вишивках. Шкріблаки дають вже і назви поодиноким мотивам, як колоски, кривулька, вороняча лапка і т. п. Цікавим є те, що в тодішній різьбі находиться теж стилізований тризуб. Не

*) Бартки — топірці. Келефи — рід старинної зброї у римлян і запоріжців, уживаний до розбивання панцирів, лише тут у зменшеній формі, як паличка, хоч і вбити можна нею.

одна більша річ є виконана у византійському стилі.*) Та найбільше трапляються у різьбі чи вишивках хрестики всякої форми. Нераз і цілий узір є скомбінований з самих хрестиків.

Спеціялістом-мистцем у гончарстві був знаний широко Бахметюк, якого пізніше перехрещено на Бахмінського. Його вироби, як тарілки, збанки, кафлеві печі і т. п. — подібно як Шкріблаківські чи Дутчєка — викликали на всяких виставах правдивий захват та цінилися доволі високо. А навіть тепер, кожної хвилі можна дістати доброго покупця на них.

У ткацько-килимарській галузі таких замітніших спеціялістів не було, хоч килими робилися на Гуцульщині з давен давна. Є навіть один узір, т. зв. „Гуцул", із XVII. віку. — Згодом вибилася при виробництві ліжників гуцулка Біленька з Яворова.

Всі оці наші мистці були самоуками, чим ще більший подив викликали так у своїх, як ще більше в чужинців, котрі бачили їхні вироби. Ті прямо не хотіли вірити, щоб таку мистецьку річ робив Гуцул-самоук. Творчість цих наших мистців датується ще на пару десятків літ до війни.

Ткацтво звичайне, т. зв. „просте", — виріб: полотна, ручників, пішов, переміток, верет слабо розвивається в горах, а більше скупчується в Косові й околиці. Воно обслуговує не лише косівський повіт, але сюди приносили пряжі на виріб полотен і т. і. із повітів: снятинського, печеніжинського, коломийського та з Буковини. По готове полотно приходили, або ткачі самі відносили до дому, нераз і цілими милями йдучи, на що тратилося нераз і 2—3 дні. За те приносили крім платні, ще й „відмаску", т. є масла, муки, фасоль чи молока квасного. Часом при тій нагоді побули на храму, або й своячилися зі сталими „знакомицями", йшли одні другим за „кумів".

При згадці про „просте" ткацтво, мушу додати, що воно не зовсім було й „просте". Приміром вироблювані тими самоуками вовняні верети були прекрасні та зачислювалося їх до килимарства, бо і мотиви (клинці, кучері, розвід і т. и.) були килимові. Це якраз було те початкове наше килимарство. Вони були роблені з тонкої домашньої вовни, крашеної ростинними красками. Тільки, що через брак широких варстатів, виробляли їх на вузьких, опісля зшивали. Ці верети ще й тепер мають високу вартість.

Дуже гарними були теж пішви, перемітки, ручники льняні чи бавовняні, які теж вийшли вже з моди. А шкода.

### 3. Ткацька школа та її вплив.

Між тим повстає в Косові — Москалівка, за старанням Краєвого Виділу т. зв. Краєва школа ткацька промислова. На науку принимали на три літа, відтак кандидат ще мусів бути на довшій практиці. Опісля оставав дальше там працювати, або працював у себе дома. Котрий з учнів (скінчивших) починав працювати в дома, діставав допомогу з Краєвого Виділу на комплєтне урядження робітні. (Про податки доходові чи оборотові й бесіди не було).

*) На Гуцульщині не рідко попадаються у вишивках чи різьбі мотиви з кавказьких (малоазійських) та римських прикрас. Не знати, чи занесені вони до нас, чи противно. Може їх занесли ті, що мандрували світами.

У тій школі вчили теоретично й практично. Вироблялися там: килими, скатерті (обруси), ручники, стирки, ріжнородні полотна, крайки і пр. Весь виріб ішов на вивіз, для місцевих потреб йшло дуже слабо, тому т. зв. „прості“ ткачі не мали конкуренції.

За дир. школи Бабяка пошастило дістатися туди кільком учням жидам, через підкупство чи як, і вивчитися виробу запасок, крайок, ручників та полотна. І хотяй опісля знова їх не приймали, то ці, що вивчилися, вспіли вже заложити свої робітні та почали виріб на більшу трохи скалю, експльоатуючи робітників. Одначе килимарства і ще де чого не вспіли вони ще навчитися, а наші робітники за жадні гроші не хотіли їх вчити.

Одначе приватно килимів майже не роблять. Аж за кілька літ до війни повстають робітні по 4—8 варстатів у Е. Прухницького, К. Медведчукової (Українці) та Г. Грушковського (Поляка). Крім килимів роблять ще вовняні фартухи, занавіси й накриття. Сирівці, вовну спроваджувалося з Відня (З. Шнайдер), (опісля килимову вовну робила фабрика „Rakmawa“ в Кентах, у Галичині), а бавовну з Чехії (Вахтель, Райхенберг). Набувати було доволі легко. Збут був великий. Робітникам платилося від штуки, або від 1 м$^2$. Час до часу ще й Краєвий Виділ давав чималі допомоги, навіть на будову робітень.

Ця школа вплинула доволі на уліпшення та поширення ткацько-килимарства і дала чимало вишколених фахівців. При тім дала працю чималій кількости робітників, але самим мущинам. Дівчата цим не занималися.

## 4. Стан промислу з вибухом війни.

До самого вибуху війни наш домашній промисл ішов могутнім кроком вперід. Крім ткацтва і килимарства — як представлено вище — розвинулися й інші його галузі.

У різьбярстві прибули такі замітніші спеціялісти, як: Корпанюки, Ґондурак в Яворові, Девдюк у Стар. Косові (працював у Вижниці, в школі промисловій, буковинській), Варзаруки з Брустур, Якібюк у Криворівні, І. Семенюк у Печеніжині і др. Мосяжники: Ґондурак, Шкрибляк Ф. і др. з Яворова, Дручкові й Петрів у Брустурах, Якібюк з Річки, Танасійчук з Голов і більше інших. У гончарстві прибули: Кошаки в Пістині, Білецький у Смодній, Совіздранюки у Стар. Косові, Тутуруші і др. в Косові, та інші, а все Українці. — Виробом ліжників, сукна займалися: Біленька в Яворові, Білаки в Річці і др.

Ще були кушнірі: Феркуняки в Косові, Ватаманюки в Річці, та інш. по всіх селах.

Тут подаю лише замітніших. Бо крім цих, вичислених, то ще майже кожне село мало своїх ремісників, які покривали все запотребування.

Збут на повищі вироби відкривався що року все більший таки на місці, а то в звязку з наладнуванням кращої комунікації та відкритим літниськом у Косові. Сюди стали приїздити навіть заграничні гості, які радо все купували. На розвиток і низькі ціни впливало ще й те, що австр. влада не ставила перепон, не питала, чи в хаті є один варстат, чи два, не оподатковувала, не було жадних патентів ні т. п. Словом, був це вільний домашній промисл.

### 5. Застій у промислі під час війни.

З вибухом світової війни упадає майже весь декораційний промисл, як килими, накриття, занавіси, фартухи. Школу замикають. Причина та, що годі було дістати потрібних сирівців. Якби не те, то виробництво булоб ше краще розвинулося, бо за московської окупації збут бувби величезний.

Не потерпіло нічого через окупацію й опісля звичайне ткацтво, т. зв. „просте“, що покривало запотребування місцевих селян. Сирівці були свої, а сорочка чи штани теж все потрібні.

Московська влада майже не виявляла зацікавлення нашим промислом. Може, якщо булоб з чого виробляти, то булиби більше зацікавилися, бо збут у Росії, а ще краще на Україні йшовби. Це можна твердити хочби після того, що ті, котрі мали дещо сирівців і виробили їх на фартухи чи килими та повезли на Придніпрянщину, викликали ними велике захоплення. Щож, коли не було з чого дальше робити.

І вже аж до кінця життя небіжки Австрії не відреставрувався наш промисл, як слід.

(Далі буде).

*М. Горбовий.*

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина“ в Косові.

---

# Сірникова позичка і наше господарське життя.

Справа сірникового монополю і заграничної сірникової позички у законодатних тілах вирішена. Вирішено її дуже скоро, по „біржевому“ — бо так вимагала ситуація, та прикре і жалюгідне господарське положення. Богато польських державних мужів ломило собі вже від довшого часу голови над тим, деби і якби видобути для держави позичку. Останні події і положення в краю не спріяли цьому і тому гадка державних мужів затягнути нову позичку не зреалізувалася. Бо ніколи не треба забувати, що віритель руководиться не тільки матеріяльними користями, й оцінює не лише платездатність довжника, але і ціле внутрішнє положення краю, так сказатиб моральну сторону проблєми.

Та нарешті прийшло до нового розпорядку, про сірниковий монополь і заграничну сірникові позичку. Обі ці справи є стисло звязані зі собою. Перша змінила дотеперішні умови оренди сірникового мополю. Друга, ц. то сірникова позичка, бодай по думці уряду є великої ваги для господарського життя, бо фонди одержані з неї мають безпосередньо піти на господарські цілі, та для частинного бодай здержання кризи. Як вона послужить цим господарським цілям, покажеться в будуччині.

Номінальна сума сірникової позички виносить біля 32 міліони долярів. Позичка затягнена на $6\frac{1}{2}$ відсотків в державних облігаціях на 35 літ. Сплата капіталу і відсотків позички є забезпечені доходами і ріжними впливами з оренди сірникового монополю. З повищої суми — по сплаті зобовязань, випливаючих з попередньої сірникової позички (около 5 міл. долярів піде на передтермінове уморенна $7\%$ скарбових облігацій з дня 2 серпня 1926 р.) і відсотків — остає нетто для держави 29 міліонів долярів, що дає около 231 міліонів злотих.

Та після проєкту розпорядку (арт. 5) біля 138 міліонів золотих призначується на ріжні державні інвестиції, між іншим: сплата державних довгів, будова порту, будова телєфонічного получення Варшави з Тешином, та інші. Остаючу суму 93 міліонів, золотих отже коло $40\%$, уряд має вжити на льокату в краєвих паперах довготермінового кредиту, отже в заставних листах і облігаціях. Ця точка дозволяє вжити позичені суми на набутя заставних листів й облігацій на ринку, як також на відтяження державних фондів, які, уняті в процентових паперах, можуть бути часово вжиті на господарські цілі чи потреби. Цими $40\%$-ами державний скарб в першій мірі зможе впливати на курси, коли зачне провадити більші операції процентовими паперами. Можливо, що ці суми підуть на кредитування рільництва, яке діймаючо терпить з причини кризи.

Певно, що приплив капіталу у висоті 230 міліонів золотих міг-би до певної міри вплинути на поправу конюнктури, та як-би 40% з цего капіталу, дійсно були вжиті на поправу положення в рільництві. Одначе господарській кризі вони таки не зарядять, та якби там не було, скористають з цього інші, а не ми, не наш хлібороб, не наші рільничі організації. Ми зате пасивно відчуємо нове обтяження у виді вищих цін сірників.

Наше господарське і економічне життя у Польщі з сірниковою позичкою не покращає, а противно погіршиться, бо сірниковий монополь причиниться до ще більшого зубожіння нашого селянства, для якого тепер кожний виданий, а так тяжко роздобутий сотик є дорогий.

Сірникова позичка і звязана з нею підвишка цін сірників вже ухвалені. Виданий розпорядок про сірниковий монополь і затягнену $6^1/_2$% заграничну позичку виканано коротко і скоро. Ухвалені розпорядки подиктував віритель.

В справі, яка лучила в собі фінансові питання з економічною політикою краю, не запитувано про гадку консумента, не вислухано навіть думки організацій споживачів.

А чейже організації консументів є може чи не найбільше заінтересовані господарською політикою держави. Та в теперішних відносинах неможливо є пробитися незалежній опінії консументів, виразом якої є їх власні кооперативні організації. А прецінь ці організації все підходять до економічної політики урядів як найбільш річево. І не дивно, що таку чисто господарську справу, як вирішування і вводження в життя державного сірникового монополю, вирішено без засягнення опінії кооперації.

Гуртова ціна сірників підвищена на зл. 122·60 на скрині, що рівняється 2·45 сотика на коробочці. Коробка тепер буде коштувати в детайлічній продажі 10 сот., замісць дотеперішних $7^1/_2$ сотиків.

Монополевий дохід держави, який складається з монополевої оплати і чиншу та поділу зисків з оренди, є обчислюваний на 1 міліон штук проданих сірників. Отже пропорціонально зростає тоді, коли збільшується консумція. І противно. Крім того належить згадати, що на будуче ціни звичайних сірників можуть мінятися лише залежно від вагань цін сирівців, уживаних при виробі сірників. Далі на підставі нової умови міністр скарбу не зможе довільно підвищити ціни сірників через піднесення монополевої оплати, до чого був управнений в дотеперішній умові. Важною ще точкою нового договору є усталення с к і л ь к о с т и с і р н и к і в в к о р о б ц і (на 48 штук). Новістю теперішнього розпорядку є введення монополю на запальнички, а також значне їх оподаткування, що зроблено головно з уваги на небезпеку конкуренції для підвищених в ціні сірників.

Таке оподаткування буде виносити зл. 9·— від кожної запальнички, якаб вона не була. Тому в торговлі цими річами треба бути обережним, щоби не попасти в конфлікт зі скарбовими властями. Бо неоплачена або неоціхована запальничка, не розважно продана, може потягнути досить великі неприємности зі сторони скарбових властей.

Не поможуть нам також всякі проєкти нових кресал, які видумують люди доброї волі, бо і вони з хвилею їх розповсюднення і виробництва так само зісталиби оподатковані, або підпалиби конфіскаті.

*Ол. Вербенець.*

---

## ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

# Вибір з кооперативного письменства.

## 17. ДЖЕМС ВОРБАС.

### Мета і методи кооперативного руху. *)

В організації споживачів є захована суспільна мораль, що є може визначніша, як з початку думають. Хоча споживачі організуються у взаїмному інтересі, то ці інтереси є далеко загальніші і трівкі, чим обмежені і часові. Споживчі маси є заінтересовані в загальному добробуті людства, бо вони є власне тим людством. Можна обсервувати, як нераз вони в більшій мірі, як другі суспільні організації, жертвують хвилеві вигоди ради майбутнього матеріяльного добробуту. Досвід показав, що організації споживачів підпирають інші установи, якщо вони працюють для згоди і публичного добра. Таке становище стоїть у різкій суперечности з методами організованих капіталістів та з організаціями робітників. Ці обі кляси мають на оці їхні власні обмежені інтереси, хочби навіть зі шкодою загалу. Так мається річ не тому, що зорганізовані споживачі є щось іншого, як другі смертні, тільки тому, що їх погляд дальше сягає. Вони обіймають ціле людство та всі людські інтереси.

Приватні підприємства можуть до певної міри впливати на попит споживачів, але публика все таки не є воском, який можна вигнітати, як хочеться. Якщо народ рішив-би вести тільки вегетаріянське життя, то мясний трест та разом з ним органіації робітників цього тресту не малиб рації існування. *Споживачеві належиться останнє слово.* Тоді як нарід рішив, що нафтова лямпа краща від свічки — вмерла свічкова індустрія; Коли він дав перевагу ґазові та електриці, став підупадати інтерес з лямпами. Коли люде найдуть спосіб добування енергії й тепла зі сонця і з вітру й погоди або з води, з тим моментом вугіль зі своїм димом, брудом перестане бути господарським чинником і союзи гірників втратять рацію свойого існування. Але організація споживачів є вічна і спочиває на первісній основі.

Для зорганізованих споживачів не має хитань і кріз, котрі випливають з технічних поліпшень і поступу. Споживачі будуть кінець кінців рішати, який ужиток робити з землі. Вони є натуральною зверхністю.

Якаб недоля не падала на люд, перший удар трапляє споживачів. Непокої й конфлікти, що від них кишить днесь в цілому світі, випливають в широкому розумінні з тих заходів, яких вживають панове від інтересів і державні органи, що є їхніми агентами, в тій цілі, щоби здавити природнє стремління споживачів до керування своїми власними справами. Митні тарифи, армії й фльоти це є ті штучні, урядами

*) James Peter Warbasse, президент кооп. Ліги Спол. Держав Америки. Репрезентує на американському ґрунті течію німської кооперативної школи, котра вважає найчистішим виявом кооперативної думки споживчу кооперацію; інші роди кооперації, з окрема сільсько-господарску, п. В. вважає переходовим етапом до здійснення панування споживача. Основна його праця: „Co-operative Democracy“. Це, що тут подається, є закінченням першого розділу названої книжки. Подано за німецьким виданням („J. P. W. Genossenschaftliche Demokratie“. Hamburg 1926, Verlagsgesellschaft deutscher Konsumvereine).

побудовані барієри, що спиняють людей в їхньому змаганню до кооперативної співпраці для власної користи.

Є чимало способів випробування життєспосібности кооперативного прінціпу. Перша і найприроднішa проба це є протиставлення кооперативного володіння і приватного власництва підприємств для одержування зиску.

В кооперативі посідачами є споживачі і установу ведеться в цілости для них. Іхніми грішми її покликано до життя і всі користи з неї належать їм. Покупці, що є власниками заведення, стежуть пильно над його розвитком; їм належить теж гордість з посідання. Ціле підприємство працює після їх волі. Там, де власники й покупці є одні й ті самі особи, підприємство упрощується до найдальших меж. Підприємство тоді перестає бути „підприємством", воно стає розподільнею товарів, виробництвом дібр, або іншою діяльністю з метою служення суспільству. Воно має простий і первісний характер постачання річей для задоволення потреб. Воно поширює круг родини, дім і город, в якому готовлено поживу і одяг для родини — на ширший соціяльний організм. Коли кооперативний склеп не рентується, або йому грозить небезпека, то його долею турбується зорганізована маса, що пильно дбає про його охорону і ратунок. Вланики й учасники є готові понести жертви в його інтересі.

Якжеж інакше виглядає справа в приватнім інтересі, обчисленім на зиск! Иого власники не є його клієтами. Підприємство ведеться лише в інтересі власника або компанії (спілки). Одиниця стоїть в воєнному поготівлі проти іньших; кожний в бажанні здобути трохи більше користи, як другий. В грі находиться гріш лише власника і тільки власникові належить зиск. Тільки власникові залежить на успіхові інтересу. Гордість з цілого діла належить не тим, що його обслуговують, тільки власникові, що є доставцем товарів.

Кооперативний склеп це є соціяльна одиниця, влаштована більшим числом окремих людей, що мають спільну основну потребу; приватний склеп це є двійне підприємство, поділене між два інтереси, протилежні в основі. Люде не мають жадної причини обманювати себе самих; це хтось інший їх обманює. Люде мають всю причину для того, щоби помагати собі самим; найкраща поміч це та, що походить від себе самого. В кооперативному склепі панове служать панам.

Якщо служення суспільству є ціллю підприємства, тоді діло може вестися з меншим ризиком і з більшою старанністю. Кооператива не підпаде так легко спокусі спекуляції і азарду; підприємство для добування зиску завжди підлягає таким припадкам, бо від того теж залежить його успіх.

Кожний є споживачем. По більшости річи, що продукуються, є призначені для спожиття. Предмети харчування, одягу і домашнього урядження є безпотрібні, якщо їх не вживається. Виїмок становлять ті рідші професії, особливо в области мистецтва і науки, яких вартість полягає у їх виконуванні і можливости вислову — позатим виробництво служить потребам. З тим виїмком кожна річ, що має якусь вартість, створена для того, щоби служити нашому тілу або нашому духові, себто бути спожитою.

Справедливість буде найшвидше здійснена в такій організації, котра зближиться найбільше до того стану, бо кожна одиниця є в рівній

мірі продуцентом, як і консументом. Хто більше продукує, як спотребовує, є визискуваний рівно на цю ріжницю; хто-ж більше спотребовує, як сам продукує, є паразитом рівно на квоту цеї ріжниці. Якраз за усунення цього визиску і цього паразітарства й борется кооперація.

Треба завести гармонію між тим, що людина дає, і тим, що вона спотребовує. Це є остаточна мета кооперації. Ідеалом кооперативної демократії є, щоби працюючий знайшов в кооперативі підпору для того, щоби міг давати найкращу працю, продукувати найкращі товари. Основою його матеріяльного буття є його заробіток. Річи, які він зготовлює, не продаються на ринку для зиску. Вони належать кооперативі, для котрої він працює і якої він є рівноправним членом. Члени кооперативи, що вживають тих виробів, платять за них ту ціну, що вони коштують. Праця при таких умовах є дійсно суспільною службою. Працівник одержує повну квоту вартости, яку витворює, з відтягненням того, що жертвується на суспільні і загальні цілі, до яких він причинюється. Суспільна служба, яку людина повнить, дає їй позицію в кооперативній демократії.

Модерне капіталістичне підприємство піднесло посідання навіть вище інтересів людини. Судівництво більшости держав охороняє права посідання навіть ревніше, як права людини. Посіданням можна купити права і безправство.

Приходить кооперація, щоби потиснути на признання людських цінностей. Обі засади, що їх видвигла кооперація: „продукція і росподіл для потреб“ та „один голос для кожного члена“ — спираються на узнанні вищости прав людини над правами посідача. В суті річи наростаючий саме тепер світовий конфлікт є мало що менший, як конфлікт між тими двома інтересами. Виробництво й розподіл для потреб замісць для зиску — ось прінціп, що тепер бореться за своє признання в господарському світі. Якщо він візьме перевагу, тоді над людством не буде вже більше царювати упривілеєне баришівництво.

Засада: „тільки один голос і не більше для кожного члена і уділовця“ є суттєва для підпорядкування посідання під людськість. Це є старий з природою згідний звичай. Кооперація є на дорозі до того, щоби привернути йому його давнішу повагу.

Кооператива не дбає спеціяльно про те, щоби стати полем для льокати капіталів. Член складає в кооперативі гріш для означеної корисної цілі. Це є позичка. Не є це спосіб добування відсотків в капіталістичному розумінні. Там немає виглядів на спекулятивні дивіденди, немає супердивіденд ані екстрадивіденд, так милих і бажаних тим, що вкладають капітал у зискоробне підприємство. Нема там також вигляду на приріст вартости уділів, бо в кооперативі число уділовців і уділів є необмежене. Вони продаються і купуються al pari*) В кооперативі радіють вигодами, що їх мають при закупнах, а не користями з льокати грошей. Міць організації перейшла з грошедавця на споживача. Роля даючого гріш зводиться до ролі позичкодавця. Його гріш йому звертають, як лиш резервові фонди і надвишки скріпляться або коли він виступить з кооперативи.

---

*) В Америці. Не є воно згідне з духом кооперації і тому в більшости країн Европи навіть закон не дозволяє торгу кооперативними уділами. — Перекл.

Що торкається відсоткової міри, яку уділюється за капітал, то є тенденція удержувати її в одностайній висоті і на мінімальній межі, так щоби не проявилося спекулятивне стремління до вкладів. Кооперація трактує капітал так, як капітал працю; вона його винаймає за найдешевшу ціну. Капіталістична система обертає працю в слугу капіталу. Кооперативна-ж робить з капіталу слугу праці. У Великобританії до війни відсоток, що платився уділовцям в кооперації, виносив від 5% вниз до 2½% *) Булоб зовсім зрозуміло і відповідалоб природі кооперації, якщо-б не було взагалі ніякого опро ;ентовання уділів. Сьогодні відсотки плятяться, бо капіталістичні підприємства їх платять.

В многих кооперативах не платиться жадних відсотків. В такім разі гріш вже не притягає гроша; тільки діяльність людей, як потребувачів і споживачів, є єдиним способом добування господарських користей з організації.

Кооперація усуває зиск. Ріжниця між коштами завідування і ціною розділу товарів повертається до тих покупців, що її спричинила. Це означає, що продукція і росподіл існують для потреб. Тим способом усунено з кооп. заведення мотив зиску.

До чого це все провадить? Чого бажають кооператори як утопісти, так практики? Вони стремлять до такого суспільного ладу, при якому власність і посідання людини не служитимуть їм способом для того, щоби відтягатися від повнення сусп. служби. Ідеальною метою кооперації є кожного притягти до праці, працю возвеличити замісць посідання, усунути паразітарного зискороба і визискуваний пролєтаріят і тим способом установити не диктатуру пролєтаріята — тільки диктатуру людскости.

В коротких словах — кооперація бажає ось яких річей:

1. Мотив служби суспільству поставити на місце мотиву зиску;

2. унеможливити великі упривілеєні доходи з рент, відсотків і дивіденд;

3. зробити з кожного працівника;

4. зробити кожного посідачем;

5. підпирати ощадність і почуття відповідальности, що звязані з посіданням;

6. зробити людей сусідами, що працюють спільно для спільного добра;

7. привчити людей до завідування своїми власними заведеннями у власному інтересі;

8. завести взаємну поміч на місце конкуренції й ворожнечі;

9. привернути людству назад давно ним втрачену власть над постачанням засобів харчування і інших життєвих потреб.

Кооперація це є радикальний рух. Хто бажає задержання на далі нинішних господарських і суспільних відносин, той нехай не приступає до кооперативного руху.

Коли якийсь рух стає старшим і закріпиться в собі самому, він схиляється до того, щоби стати консервативним. Однак ані старість ані успіхи, як зі всього видно, не відбирають кооперативному рухові його радикального в самій основі характеру. Статистики, звідомлення управ і керовництв великих кооп. гуртівень та інших торговельних відділів

---

**) На европ. континенті в спож. кооп переважає засада неплачення ніяких відсотків від уділів. — Перекл.

нераз проявляють консервативний тон, коли рух поширюється. Одначе це консервативне забарвлення служить тільки як охоронне закрашення. Рух, котрий мусить удержувати тісні зношення з капіталістичною торгівлею, не може хитро-мудро нести червоної фани — в одній, а векслю у другій руці. Директори великих краєвих гуртівень мають нахил промовляти, як уроджені підприємці. Може їх нераз зате мають за підпирачів системи зискоробства. Їхні завдання є своєрідні і важкі. Але які-б там не були зовнішні признаки, що їх проявляють заступники руху, що входять у блищі стики з капіталістичним світом, то через те не зміняється обставина, що членство тих кооператив здійснює мрію рочдельських ткачів — помалу і від самих основ вони перебудовують мотиви і методи виробництва.

На дівичому ґрунті, де рух ще малий і молодий, він знаходить найкращу опору між тими, що мають хоч далеко прочуття його радикального характеру. Кооперативи, основані людьми, які не бажали-б нарушити господарської структури нинішнього суспільства і котрі вважають кооперацію простим гуманітарним рухом або рухом для поліпшування, як здається, не мають успіху. Вони трапляють в порожнє або перемінюються в капіталістичні інтереси. Вони не стають складовою частиною великого кооперативного руху.

В Сполучених Державах цього рода консервативні підприємства не мають щастя, їх переслідує якась дивовижна доля. Наперед можна предсказати невдачу, як тільки котрась така кооператива зачинає побоюватися радикалізму кооперації.

В Европі кооп. рух сьогодня займає дуже поважне становище. Він отверто заявляє про те, що стремить до повної зміни мотиву виробництва. Що це не ділає компромітуючо, це можна бачити в кожній країні. Цей стан річей представлено дуже добре у вступній промові пані Llewelyn Dawies на 54. конгресі Британського кооперативного Союза у 1922 році, якого вона була предсідницею. Вона сказала:

„Ці обидві ідеї, демократичного управління виробництвом і усунення зискоробства, характеризують кооперацію як щось, що не є іншим від революції — такої що йде з самих основ. Такою життєсильною, перевертаючою все горі коренем є зміна, що її робить кооперація в економічній будові суспільства. Ясно, що кооперація є чимсь значно більшим, як реформістичний рух. Ми не працюємо для дрібного латання дір, не для „примирення праці й капіталу“, не для „влиття кращого духа“ у старі форми виробництва. Ми кладемо підвалини під нову виробничу цивілізацію... Кооперація є напевно достаточно революційна для насильного революціонера і достаточно мирна для пацифістичного реформіста. Для ідеаліста вона має блеск майбутніх можливостей, тоді як одночасно практичний матеріяліст, коли візьме справу на розум, не може не бути вдоволений, акщо візьме під увагу те, що вже досягненно.

Здається, що кооперація зібрала практичні точки з ріжних релігійних і радикальних господарських наук і переробила їх у власне вчення.

(*Пер. К. К.)*

## З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

# Декілька заміток про торговельну і орґанізаційну діяльність ПСК в Калуші за 1929 рік.

В Кооп. Республиці за два послідні роки були поміщені огляди діяльности кількох ПСК. Читаючи огляд роботи даного ПСК чи ОСК і роздумуючи про здобутки цієї роботи, мимохіть порівнюєш її з роботою та здобутками в твойому осередкові, витягаючи із цего відповідні вказівки та напрямні для твоєї дальшої роботи. Важко дійти до подібних рефлєксій на основі перегляду чи навіть студій загальнокраєвого статистичного огляду. Проте не зроблю великого промаху, коли в отсьому начеркові подам декілька дат та завваг відносно роботи і її вислідів в кооперативній окрузі Калуша. Притім в мойому начеркові для порівнання я покористуюся деякими даними з начерку про діяльність ПСК в Стрию, що появився в 10 ч. Кооп. Респ. за 1930 р. До цего мене спонукало те, що згаданий огляд ПСК—Стрий є одним з найсвіжіших і що оба ПСК (Стрий і Калуш) межують з собою, терени їх діяльности є до себе дуже подібні, а вкінці оба ці ПСК творять один ревізійний район РСУК-а.

ПСК в Калуші основано в 1924 р. і само-собою зрозуміло, що переходив він таку саму історію в свойому розвиткові, що і другі ПСК значить: зачинав від малого, трудився, організував, добував і серед змагань дійшов за час своєї 6-літної роботи до стану, який саме цей начерк бажає зясувати.

Тереном діяльности ПСК—Калуш є цілий калуський повіт та 2/3 частини долинського повіту. В цій окрузі є 110 місцевостей з українським населенням, з яких кооперативно зорганізованих на 31. 12. 1929. було 81 місцевостей ц. р. 74%. Всіх чинних кооперативних одиниць було 95, а саме:

| | |
|---|---|
| споживчих (міських) | 5 |
| господарсько-споживчих | 77 |
| кредитових | 9 |
| промислових | 1 |
| районових молочарень | 3 |
| Разом | 95 |

До огляду беру лиш 71 госп.-споживчих кооп-в, бо прочі 4 зачали свою діяльність щойно з кінцем 1929 р., а 2 належали торговельно і організаційно до ПСК—Станиславів. Полишую на боці також кооперативи других видів, які з за свойого характеру не стояли в торговельному звязку з ПСК. Беручи під розвагу цих 71 хліборобських кооператив, приходиться ствердити, що обєднували вони в членах 9.078 укр. родин при загальному числі 21.063 укр. родин в дотичних місцевостях, що становить 43·1% скооперовання укр. населення. Стрийський район представляється під цим оглядом корисніше, бо там відсоток скооперовання укр. населення виносить 53·8% (на основі даних К. Р.). Як що перечислити повищі цифри на 1 кооперативу, то виходить, що в Калущині припадає по 128 скооперованих укр. родин на кожну місцевість при пересічній загальній скількости укр. родин

282, в Стрийщині натомісць по 94 скооперованих укр. родин при пересічній скількости укр. родин в кожній місцевості 177.

Кооперативи Калущини є по більшости новими кооперативами, що оснувалися по війні; їх творення започаткувалося з хвилею оснований ПСК з початком 1924 р. До основання Союза було їх в обговорюваній окрузі 22, а по основанні Союза прибували вони так: 1924 р. — 17, в 1925 р. — 8, в 1926 р. — 14, в 1927 р. — 11, 1928 р. — 5, 1929 р. — 5, щоб осягнути з кінцем 1929 р. число 82 (мова виключно про споживчі та госп.-споживчі кооперативи). Всеж таки вони за цей короткий час свого існування вспіли матеріяльно угрунтуватися, бо майно 71 госп. спож. кооператив виносило з кінцем 1929 р.:

| | |
|---|---|
| на уділах . . . . . . | 67.556·88 зол. |
| на запасн. фондах . . . | 201.600·09 „ |
| разом | 269.156·97 зол., |

ц. то пересічно на 1 кооперативу по 3.790·94 зол. або 29·65 зол. на кожну скооперовану родину; в Стрийщині випадає на 1 кооперативу власного майна 2.302·13 зол. або 25·22 зол. на кожне скооперoване укр. господарство (обчислюємо на підставі даних К. Р.). Пересіч вплачених членами уділів виносить 951·50 зол. на 1 кооп., (в Стрийщині — 616·69 зол.).

Всеж таки це майно, хоч в пересічі не мале, не вистарчало кооперативам до переводження їхніх операцій і тому вони в немалій мірі були приневолені користуватися чужим капіталом, який осягнув висоту: 298.877·42 зол. Супроти цього власне майно відносилося до чужого як 1:1.11. Причиною надмірного задовження були лядові борги, які виражуються квотою: 164.481·63 зол., ц. є 61.11% власного майна або 26.6% білянсової суми супроти 24.9% загально-краєвої пересічи з 1928 р. (Гл. Укр. Кооперація 1928 стор. XVII).

Торги кооператив осягнули квоту 1,717,848·53 зол., або по 24.195·05 зол. на одну кооперативу, яка то квота є вповні вдоволяюча, як взяти під розвагу загально-краєву пересіч з 1928 на 1 кооп. — 21·094 зол., яка мабуть і в 1929 р. не зміниться на краще супроти зменшеної здібности нашого села до закупна. Слід ствердити, що торги в селах низовинної частини Калущини не виказали тенденції до знижки, а навпаки, декуди збільшилися; натомісць в гірських селах сильно змаліли і дальше маліють, головно через це, що в наслідок припинення лісових робіт і браку зарібку населення мусить обмежуватися у видатках, а також тому, що і в мин. і в біж. році кинулося за зарібками на Поділльщину, звідки привозить доволі збіжа, проте зменшує свої закупна споживчих товарів по кооперативах.

Крім цього кооперативи торгували в 1929 р. за с.-г. продукти 397.081·51 зол. (1853 скринь яєць і 1118 сот. збіжа), за тютюн — 191.774·42 зол. (21 трафік) та за молочні перетвори — 473.457·20 зол. (молочарські відділи при 12 кооп. крім РМС). Помічних погноїв перепродали відносно небагато, бо 23 вагони. Для вжитку членів мали 32 машин і більших приладів до сільск. господарства (трієри, молотілки, млинки). В посіданні власних домівок білянсової вартости 89.550 зол., а риночної: 175.000 зол. — було 21 кооператив.

На закупочній силі кооператив опирає Союз матеріяльну сторону своєї діяльности. Для їх торговельної обслуги веде головний склад товарів в Калуші та 3 складниці: Рожнітів, Долина та Войнилів. Склад-

ницю у Войнилові урухомив у вересні 1929 р. З цієї причини, що свої склади з браку власної домівки мусить містити в чужих, тісних льокалях, розвинув свою торговельну діяльність настільки, наскільки йому дозволяє поємність цих льокалів. Проте обслуговує кооперативи виключно споживчими та галянтерійними товарами, мало присвячуючи уваги перепродажі с.-г. знаряддя. Крім цего веде збут яєць, обмежуючися натомісць зовсім у збуті збіжа та прочих с.-г. продуктів, рівнож з браку відповідного приміщення. Перепродаж помічних погноїв веде в повному обємі, тому що ця операція, спираючися на прямому посередництві при цілo-вагонових посилках для кооператив, не вимагає окремого льокалю.

Власне майно Союза, як такого з кінцем 1929 року виносило 52.205·97 зол., а саме на уділах: 32.786·53 зол. і на запасному фонді: 19.419·44 золотих. Чужі оборотові фонди натомісць виносили квоту: 262.250·72 зол., в наслідок чого відношення власного майна до чужого було як 1:5·02. (Стрий 1:5·67). Маючи до розпорядимости названі фонди, власні і чужі, Союз обслуговував торговельно кооперативи в напрямах, як сказано вище, осягаючи в 1928/9 р. суму торгів 966.785·57 зол. (торги за помічні погної сюди невчислені) або по 80.565·46 зол. місячно та за с.-г. продукти (виключно яйця) 330.717·20 зол. або по 7·559·77 зол. місячно. Ці торги через скріплення кооп. льояльности кооператив в II півроці 1929 р. збільшилися в пересічі, бо осягнули квоту: 591.403·11 зол. за товари або по 98.567·52 зол. місячно та 215.261·88 зол. за яйця або по 35.876·96 зол. місячно.

Беручи під розвагу обслуговувані торговельно кооперативи, споживчі (5) та господарсько-споживчі (71) разом в числі 76, треба ствердити, що кожна з них закуповувала місячно товарів за 1.296·94 зл. пересічно. Стрийщина під цим оглядом була дещо щасливіша, бо там на кожну кооперативу припадало в пересічі по 1448 зл. місячного закупна товарів (при міс. торгах: 215.751·38 зл. та 132 хліборобських кооп. і 17 мішаних). Щоб заспокоїти місячне запотребування кожної кооперативи в квоті 1.300 зл. — як сказано вгорі, Союз мусівби був розпоряджати приблизно такоюж квотою власного майна. Та воно ледви в половині могло задовольнити цю потребу, бо, розложивши його на кожну заінтересовану кооперативу, припадає всього по 686·92 зл. на оцну в пересічі, а зокрема: уділів по 431·40 зл. та запасного фонду по 255·52 зл. Подібний стан видно також в Стрийщині, де при місячному запотребованні 1. кооперативи на 1.448 зл. Союз розпоряджає для кожної з них навіть менше, як половиною цеї квоти на власному майні, бо лиш 665·41 зл. (на уділах 340·45 зл. і на зап. фонді 324·96 зл.). І тут і там далеко ще до зреалізування дезідерату Ради РСУК-а, що Союз повинен розпоряджати бодай квотою у висоті три-тижневих закупів кооператив і то не на цілому власному майні, а лиш на самих вплачених уділах.

Не маючи відповідного вивінування, мусів ще Союз, як звичайно буває, йти коо-ам в поміч товаровим кредитом, а в претенсіях на це мали вони не малі апетити. Та всеж таки ці кредити постепенно малють. І так вони зійшли з квоти 50.574·98 зл. з кінцем діл. року 1927—28 через 44.993·26 зл. в 1928—9 р. на 41.211·77 зл. з кінцем 1929 р. (при 76 кооп.), хоч скількість членів, по основанні в цім періоді нових кооператив, ще збільшилася. Крім цього тяжив на членах ще

довг за помічні погної в квоті: 45.990·64 зл. Як взяти і товарові і погноєві довги разом, то виходить квота: 87.202·41 зл. або по 1.147·40 зл. на 1 кооп. пересічно. Під цим оглядом Стрийщина чується мабуть гірше, бо там при 255.098·01 зл. товарових і погн. довжників (без ляд. довгів 3-х складниць: 36.460·19 зл.) на день 31.XII. 1929. і при 149 кооперативах випадало по 1.712·07 зл. довгу на кожну кооперативу пересічно. Якби воно там не було, краще чи гірше, то всеж таки фактом є, що товарові довги підкошують розмах Союза, проте дирекція уживає всіляких мір до їх зредукування, що по части — як згадано — їй вдалося. Всякому здорово думаючому здавалосяби що кооперативи з хвилею, як почули натиск з боку Союза в напрямі обмежування їхнього кредиту за товари, поведуть роботу і зі свого боку за обмеженням лядових боргів у себе. Та тут запримічується противне явище. Майж без відгомону пройшли і заклики РСУК-а та особисті впливи при орг. інстр. поїздках, як рівнож ухвали анкет і зборів. Із загальної квоти: 117.875·86 зл. в 1928 р. дійшли лядові борги до квоти: 164·481.63 зл. з кінцем 1929 р. Хоч були многі випадки, де кооперативи взялися енергійно до обмежування і стягання ляд. боргів, навіть є 2 кооперативи, що не знають, що таке ляд. борг (так само не мають і вірителів), то всеж таки в більшости кооператив, головно в гірських околицях, ці борги доходили до зовсім поважних квот, нераз і вдвоє перевишуючи власне майно, а вчетверо і впятеро запас товарів. Зворот в настроях і в розгоні до боргування помічається доперва в біж. році, як вже доскулив тягар господарської скрути; низові кооператори самі із себе приходять до переконання, навіть в найбільш дотепер під цим оглядом розгнузданих кооперативах, що дальше на цьому коникові їхати годі, та беруться до направи діла, хоч тепер приходиться їм важко це виконати. Та всеж таки помітна тенденція до зміни на краще і є надія, що калуський Союз наладнає небаром справу товарових довгів і у себе і по кооперативах в позитивному напрямі, а тим самим поведе куди кращими шляхами торговельну та організаційну роботу.

Щоб закінчити завваги про торговельну діяльність Союза та звязані з нею товарові довги в Союзі і по кооперативах, згадаю ще, що з важніших товарів Союз перепродав в 1929 р. такі скількости (у вагонах): муки — 48, круп — 4, рижу — 7, товщів — 3, цукру — 8 1/2. мила — 1 1/2, мармеляди — 1/4, цвяхів — 1 1/2, мішанок кави — 1, цукорків — 3/4, шварцу — 4, нафти — 9 1/2, (в двох складницях нафти не провадив через брак приміщення) та пасти до обуви 5.987 туз. (з цього Елєганту 3.522 туз.) і паперців 2.273 п. (з цього Калини 939 п.), вкінці яєць перепродав (!) — на жаль! (експортувати не мав відваги, а зорганізовання експорту цього продукту через Ц. С. прим. чомусь не вдається) — 2.136 скринь, ц. є. 19 1/2 вагона.

Слід-би ще спинитися на одній справі, а саме на коштах завідування Союза. В II півроці 1929 р. вони виносили 37.753·31 зл., ц. є. **4.68** % торгів за тов. і с.-г. прод. (Стрий 6.30 %). Із цеї квоти 60.70% творили платні службовиків, яких було 19 (з магаз. роб. включно). Як брати під розвагу 76 дійсно обслуговуваних торговельно кооператив, то видно, що на 1 службовика випадало по 4 кооперативи, а по 5.135·13 зл. міс. торгу товарами та 1.361·94 зл. торгу яйцями.

Подібне відношення є мабуть і по других Союзах, от хочби взяти під розвагу Стрийщину, де при 149 кооп. і 40 службовиках та місячних торгах 215.751·38 зл. випадає на 1 службовика також 4 кооперативи та 5.268·74 зл. міс. торгу. Для постороннього чоловіка таке відношення в торг. гуртівнях, як ними є Союзи, мусить бути що найменше гідне застанови і довести його до переконання, що в Союзах або службовиків лихо оплачують або товари за дорого розцінюють, щоб вийти на лад (мабуть одно і друге). Та апарату службовиків ніяк зменшити не можна, от хочби в Калущині при 4 товарових складах, хоч цей сам апарат дуже добре мігби обслужити кооперативи при збільшенні їх скількости чи при збільшених торг. оборотах з ними; висновок мусить бути такий, що треба село передовсім під господарсько-економічним оглядом, а відтак в торговельній ділянці так сильно зорганізувати, щоб осягнути максімум торговельних оборотів і по низових кооперативах і по Союзах, а тоді видатки, звязані з удержанням персоналу, в свойому відношенні до торгів приближаться до виносливої норми.

Не дасться заперечити, що в Калущині не мало сроблено заходів в повищому напрямі, ц. є. в ціли госп.-екон. скріплення села, і то з добрими вислідами. Саме за впливом Союза село заінтересувалося способами новітньої господарки с.-г. машинами, помічними погноями, а головно кредитовими кооперативами, яких число в 1929 р. та в 1930 р. постепенно зростає (тепер є їх 12). Горячим бажанням Союза в парі з твердою постановою праці і непохитною вірою в успіх є вести дальше роботу та поставити свій район (Калущину і Долинщину) на висоті господарсько і кооперативно зорганізованого району, зорганізованого після вимог хвилі та потреб народу, що йому напевно вдасться в скорому довершити, судячи по дотеперішній роботі і її осягах.

*Іван Ступницький.*

---

**Зменшення інтенсивности в кооперативному навчанні!** Минаюча власне зима пройшла без належної інтенсивности в ділі кооп. навчання. До половини лютого зголошено РСУК всього 3 кооперативні курси, а саме:

Самбір ОСК ($1\frac{1}{2}$ місячний курс вишколу книговодців);
Бучач ПСК (3-тижневий курс дошколу книговодців)
Броди ОСК (4-тижневий курс вишколу книговодців і крамарів).

До цього треба додати (заочний) курс кооп. книговодства, що веде цієї зими РСУК., і 4-місячний молочарський курс у Стрию.

Так як рік 1929—1930 був найбогатшим з усіх попередніх на число відбутих курсів, так 1930/31 рік приніс наглий спад навчально-пропагандистичної роботи в краю. Це дуже невтішне явище, яке лиш частинно можна оправдати відомими подіями з осени м.р. Час уже було очунятися і наново взяти в руки плуга масової кооперативної освіти!

Додатнім проявом поступу є те, що всі ті курси, які ведуться, носять характер спеціяльних, отже інтесивних курсів; практикований до зїзду кооп. організаторів (в листопаді 1929) екстенсивний „загально-кооперативний“ курс сходить з овиду.

**Листа втрат.** Господарська кріза відбилася дуже болючо на західно-українській кооперації. Зменшилися торги (головно по гірських районах) — але це ще не булоб таке грізне, як-би не те, що в звязку з фінансовими затрудненнями набрали особливої гостроти многі внутрішні, досі скриті недомагання, які й привели ряд Союзів до упадку. Скривати це перед загалом, булоби не тільки негромадською, але прямо шкідливою річчю. Крім давно упавших ПСК в Яворові, Богородчанах і Долині, ліквідації підлягли в останніх часах: ПСК

Галич, Тлусте, Косів, з них перші два в наслідок неправильностей, третій головно через політичні тертя внутрі, а крім того тому, що взагалі цей Союз не мав природнього району і вистарчаючої підбудови (всього понад 2 десятки купуючих в Союзі кооператив). Крім названих Союзів є ще цілий ряд других, які борються з великими труднощами. З трівогою вижидаємо, що принесуть найблищі місяці. — Може хоч цей досвід примусить нас піддати ревізії наші методи кооперативного будівництва і взагалі роботи.

## ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

**Причиною крізи — зменшення спожиття.** На це твердження маємо свіжі цифрові докази, цим разом що до крізи в залізно-гутному промислі. „Газета Гандльова“ з 30. III. 1931. приносить в передовій такі цифри:

„Положення гутного промислу катастрофічне. Не тільки зменшився в р. 1930 вивіз заліза за границі (962.320 тон в 1929 р. і 904.188 тон в 1930 р.), але катастрофічно паде вивіз на краєвий ринок. *Ця висилка впала з 710.706 тон в 1929 р. на 472.068 т. в 1930 р.* Цей спадок буде ще вимовніший, коли порівняти цифри за грудень в останніх 3 роках. Отже *ствердженуємо, що ця висилка упала з 75,377 тон в грудні 1928 о. 43.096 т. в грудні 1929 р. і 26.820 т. в грудні 1930 р.* Отже в грудні 1930 р. виносила мало що більше як 1/3 тоїж висилки в грудні 1928 р.“

Пождемо, а очевидно незадовго появляться подібні цифрові зіставлення і для інших основних галузів виробництва. Кріза не прийшла від надміру дібр, тільки від безприкладного зубожіння населення, яке примушене до крайности обмежувати свої потреби.

**Правдивий розмір „ножиць“.** Про правдивий розмір ножиць можна мати уяву аж тоді, коли протиставляться *детайлічні* ціни промислових виробів тим цінам, які одержує кожний хлібороб продуцент за свої продукти. Не є правильним рівняти з собою прим. гуртові ціни промислових і такіж гуртові ціни сільсько-господарських виробів. (Таку помилку робить прим. др. Г. Стецюк, пишучи про ножиці в „Новім Часі“ у статті п. з. „Аграрна революція“). Бо для хлібороба має значіння не те, по чому йдуть промислові вироби в гурті, тільки те, по чому він мусить за них платити, отже детайлічні ціни. Також ціни, які він одержує за свій продукт безпосередньо, є далеко н и щ і від цін, що є за цей продукт в гуртовій торгівлі.

Коли з цієї точки погляду придивимося нинішнім цінам в Польщі, то з обчислень Гол. Статис. Уряду (Wiadomości statystyczne 20. III. 1931) виходить, що коли за підставу рахунку взяти рік 1927, то від того часу:

індекс дет. цін промисл. виробів піднявся на 111 (рік 1927 = 100), а

індекс цін, плачених с. г. продуцентові, упав до 46.

Виходять жахливі ножиці: цілих 65 пунктів розіпяття (111—46=65). Це є властивий їх розмір.

**„Уряд закінчив акцію знижування цін“.** Так звучить урядовий комунікат. Започаткована урядом в січні акція „добровільного, без натиску з гори“ знижування цін, закінчена в половині березня. Уряд уважає, що виконав своє завдання. Які-ж результати цеї, „по доброму“ переведеної акції обнижки цін? Вони зібрані в офіц. виданні *„Польска Ґосподарча“* ч. 13. з 28. березня. Там читаємо, що знижено *гуртові ціни*:

Вугля на 3—5%, заліза 3%, нафтових продуктів на 3—3·5%, помічних поґноїв на 14 — 23%, потасова сіль (якої ціну в останніх роках вишрубовано до неможливої висоти) остала без змін, так само їдома сіль, тютюн і т. д. Цемент 7—12%, текстилі і конфекція 6—20%, аптичні артикули (дроги) 11—30%, перфумерії - косметика 8—25%, папір 5%, целюльоза (деревна паперова маса) 15%, споживчі артикули 12—37%, посуда 6%.

Сам урядовий комунікат зазначує, що знижка ця наступила при закупнах з першого джерела, значить з фабрики. Та яка з того втіха суспільству, коли воно її не відчуває досі в детайлічних цінах? Уряд однак заявляє, що акцію свою вважає покінченою, та що далі про знижку цін має подбати саме громадянство.

В повищому списку ми не бачимо таких важних річей як: цукор, дерево, шкіра, готова обува, залізні вироби с. госп. машини, інші машини та апарати, цегла та інші будівельні матеріяли; далі не чути про знижку залізничих

фрахтів і білєтів, згаданої вище соли і потасівки та інших товарів. Зате останні дні принесли відомости про нові картелі, монтовані знову при допомозі уряду, і рівночасно читаємо що ці-ж самі картелі засновуються головно для поборювання „нездорової (sic!) конкуренції" між підприємствами — отже головно для того, щоби не допустити до знижування цін! Ми ж не діти і вміємо читати друковане.

Так: відновлено і то на основах тугішої консолідації і дисціпліни загально-польський *картель копалень вугля.* („Ogólno-polska konwencja węglowa"). А „Газета Гандльова" і навіть „Польска Господарча" цинічно признають, що метою картелю є головно „zapobieganie niezdrowej konkurencji (!)" та що конвенцію вдалося створити головно дякуючи вмішанню уряду (П. Г. ст. 407). -- Майже одночасно відновлено згл. продовжено на дальших 2 роки картель другої підставової галузі важкого промислу — залізного. „Газета Гандльова" № 73 між стрічками зраджує, про що йшла річ: деякі фірми не бажали відновлення картелю (синдикату), а це для того, щоби мали право знизити ціни і тим оживити свій збут! На думку Г. Г. „вихід такий бувби рівнозначний зі самовбийством"! Так розуміє завдання промислу одинокий в Польщі економічний щоденник!

Так виглядає „акція зниження цін" не в світлі заяв і деклярацій, тільки в освітленні фактів.

Так будуть вести „боротьбу з крізою" аж доти, поки зайдуть в сітуацію, з якої вже може не бути виходу.

**Рух цін.** Ціни зернових плодів в останньому часі в гурті на загал легко звишкують, звіринних падуть, промислових стоять без змін. „Wiadomości statystyczne" подають такі числа (Варшава):

| | 16—21 II. | 16—21 III. |
|---|---|---|
| Пшениця 100 кг | 24,46 | 27,50 |
| Жито 100 „ | 18,13 | 22,10 |
| Віл живої в. 1 кг | 0,85 | 0,87 |
| Свиня „ 1 „ | 1,37 | 1,28 |
| Залізо торгов. 1 тона | 350,00 | 350,00 |
| Вовна меріно 1 кг | 10,96 | 10,96 |
| Шевіот (сукно) 1 м. | 18,92 | 18,92 |
| Мадаполям (полотно) 1. м | 1,77 | 1,77 |

**Детайлічні** ціни у Варшаві:

| | | |
|---|---|---|
| Житній хліб 1 кг. | 0,40 | 0,43 |
| Солонина 1 кг. | 2,02 | 1,87 |
| Ячм. каша 1 „ | 0.42 | 0,47 |
| Молоко 1 л. | 0,42 | 0,42 |

**Ціни на міжнар. ринках (в долярах):**

Пшениця

| | 9—15.III. | 16—22.III. |
|---|---|---|
| Берлін | 6·98 | 6·78 |
| Прага | 4·38 1/2 | 4·50 |
| Чікаго | 2·90 | 2·91 |
| Буенос Айрес | 2·20 1/2 | 2·05 |
| Ліверпуль | 2·61 | 2·59 |
| Відень | 3·12 | 3·13 |
| Гамбург | 3·03 | 2·95 1/2 |
| Варшава | 3·07 1/2 | 3·09 |
| Львів | 2·77 | 2·67 |

Жито

| | 9—15.III. | 16—22.III. |
|---|---|---|
| Берлін | 4·33 | 4·33 |
| Прага | 3·17 | 3·38 |
| Чікаго | 1·53 | 1·54 |
| Відень | 2·86 | 2·82 |
| Варшава | 2·27 | 2·48 |
| Львів | 1·96 | 1·98 |

**Порівнання роздрібних цін харчів в ріжних містах Европи (ціни в зл.).**

| | Варшава I. 1931 | Берлін I. 1931 | Прага I. 1931 | Відень I. 1931 | Париж I. 1931 | Рим XI. 1930 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Хліб житн. . . . . | 0·42 | 0·77 | 0·53 | 0·69 | — | — |
| „ пшен. . . . . | 0·81 | — | 0·55 | — | 0·84 | 0·86 |
| Мука . . . . | 0·67 | 1·20 | 0·69 | 0·68 | 1·33 | 1·10 |
| Риж . . . . | 1·40 | 1·37 | 1·32 | 0·90 | 2·09 | 1·10 |
| Картоплі . . . | 0·14 | 0·15 | 0·14 | 0·20 | — | 0·37 |
| Молоко 1 літр. . . | 0·39 | 0·61 | 0·58 | 0·61 | 0·63 | 0·65 |
| Яйця штука . . | 0·20 | 0·32 | 0·29 | 0·27 | 0·49 | 0·33 |
| Масло . . . . | 5·44 | 6·86 | 6·61 | 7·03 | 9·43 | 7·35 |
| Мясо вол. . . . . | 2·34 | 4·70 | 3·96 | 4·52 | 5·59 | 5·83 |
| „ свин. . . . . | 2·16 | 3·88 | 4·23 | 4·77 | — | 5·60 |
| Солонина . . . | 1·89 | 4·85 | — | 3·51 | 6·28 | 3·73 |
| Цукор . . . . | 1·64 | — | 1·67 | 1·41 | 1·40 | 2·91 |
| Кава . . . . | 9·35 | — | 12·16 | 10·04 | 8·38 | 10·96 |
| Чай . . . . . | 27·00 | — | — | 25·11 | 26·19 | — |

**Як упали ціни сільських продуктів від 1927 року на світових і польських ринках.**

| | Ціни за 100 кг. в зол. | | Ціни в грудні 1930 проти цін 1927/28 = 100 |
|---|---|---|---|
| | 1927/28 | Груд. 1930 | |
| **Пшениця** | | | |
| Варшава | 53·71 | 27·62 | 51·4 |
| Берлін | 52·87 | 52·61 | 59·5 |
| Нью-Йорк | 49·91 | 29·70 | 59·6 |
| Ліверпуль | 51·94 | 25·74 | 49·6 |
| **Жито** | | | |
| Варшава | 43·82 | 19·18 | 43·8 |
| Берлін | 53·01 | 32·97 | 62·2 |
| Нью-Йорк | 43·71 | 16·14 | 36·9 |
| **Рогата худоба** | | | |
| Познань | 137·31 | 95·60 | 69·6 |
| Відень | 150·14 | 135·55 | 90·3 |
| Прага | 145·47 | 138·22 | 95·0 |
| Берлін | 161·83 | 149·16 | 92·2 |
| **Безроги** | | | |
| Познань | 198·08 | 128·25 | 64·7 |
| Відень | 252·67 | 198·81 | 79·1 |
| Прага | 247·19 | 200·16 | 81·0 |
| Берлін | 254·31 | 259·08 | 101·9 |
| **Масло** | | | |
| Польща | 629·— | 555·— | 88·2 |
| Німеччина | 751·— | 568·— | 75·6 |
| Франція | 636·— | 590·— | 92·8 |
| Англія | 773·— | 593·— | 76·7 |
| Чехословаччина | 619·— | 568·— | 91·8 |

**Чи забагато продукується збіжа — чи люде замало зїдають хліба?** Це основне питання, поставлене нами перед роком, стає тепер центральним пунктом нарад міжнародньої збіжевої конференції. Зазначив це у своїй інавгураційній промові представник італійського уряду Муссоліні. Цікаво, що він вважав потрібним відразу зазначити і свій погляд на цю справу. Він говорив:

„Документи, приготовлені Міжнароднім Аграрним Інститутом, які панове прослідите, вказують, що стверджений останніми літами зріст продукції збіжа п о в и н е н б у т и с п о ж и т и й у з в я з к у з н о р м а л ь н и м п р и р о с т о м л ю д н о с т и в ц і л о м у с в і т і.

Це значить отже, що ритм споживання підляг ослабленню. Цей факт існує“. Далі Муссоліні ставить твердження — на наш погляд ще вимагаюче основної перевірки — що зменшення спожиття сталося в наслідок збільшеного споживання вище-вартісних харчевих продуктів.

З перебігу цієї цікавої конференції подамо в свій час звідомлення. В конференції бере участь теж делєгат СССР, який між іншим заявив, що СССР ще не дійшов до стану навіть своєї довоєнної продукції збіжа, отже не має підстав ще цю продукцію зменшувати; СССР також нібито не веде демпінґу.

**Радянський збіжевий „демпінг“.** Як тільки перед роком рознеслися панічні вісти про буцімто величезні кількости зерна і то казочно дешевого, які мав на світовий ринок кинути радянський Внєшторг, ми поставилися доволі холодно до них, знаючи, які є скупі експортові можливости Рад. Союзу, особливо по катастрофічнім недороді на Україні 1928 р., а відтак в часі переводження „колєктивізації“. Ті самі думки ми висказали трохи згодом, подаючи блищі інформації про радянський демпінґ. Тепер ці твердження знаходять підкріплення у офіційних зіставленнях про радянський збіжевий експорт. Подає їх „Польська Господарча“ в ч. 12. Ось вони. З території нин. Рад. Союзу вивезено:

| | | |
|---|---|---|
| 1909—1913 р. | 12·1 | міл. тон |
| 1925/1926 „ | 2·1 | „ „ |

| | | |
|---|---|---|
| 1926/1927 | р. | 2·6 міл. тон |
| 1927/1928 | „ | 0·3 „ „ |
| 1928/1929 | „ | 0·1 „ „ |
| 1929/1930 | „ | 1·2 „ „ |

(Цифри за господарські роки радянського числення, сягають по кінець вересня 1930 р.). Вони стверджують, що експорт останнього госп. року з нинішнього СССР не доходить навіть до $^1/_{10}$ довоєнного, ба не дав навіть половини 1926/27 року. Правда — те, що вивезено, продавано за безцін. В Гамбурзі і Роттердамі оферували за 100 кг. (р. 1929/30) по таких цінах (в гол. гульденах)*:

| | *нерадянські продавці* | *радянський продавець* |
|---|---|---|
| жито | 4·80—5·05 | 3·85 |
| пшениця | 8·30— | 6·50 |
| ячмінь | 4·30— | 3·90 |

І це власне робило ту паніку, очевидно однак лиш так довго, поки було що продавати. „Радянський Сфінкс" — виявив себе звичайним десператом, що продає за всяку ціну, раз тому, що за безцін набуває товар, друге тому, що хоче продати за всяку ціну — бо мусить мати гроші.

*)За Е. Храпливим (Діло 29.III.31)

**Теперішний господарський лад тріщить...** Теперішний господарський лад паде. По нім мусить прийти світ проповідуваний нами, кооператорами. Що правильно кажемо про упадок капіталізму, пригляньтесь отсим числам. Вони показують, кілько фірм збанкротувало в поодиноких роках в ріжних державах світу і як цей розвал росте.

| | 1927 | 1928 | 1929 | 1930 |
|---|---|---|---|---|
| Сп. Держ. п. Ам. | 22.784 | 23.844 | 22.908 | 26.000 |
| Італія | 11.328 | 12.348 | 12.912 | 15.000 |
| Німеччина | 5.600 | 6.980 | 9.842 | 12.000 |
| Франція | 8.268 | 8.200 | 8.712 | 9.000 |
| Англія | 7.500 | 7.632 | 7.368 | 8.000 |
| Чехія | 2.928 | 2.664 | 3.516 | 5.000 |
| Голяндія | 3.552 | 3.156 | 2.784 | 3.000 |
| Мадярщина | 1.092 | 1.584 | 2.232 | 2.500 |
| Польща | 204 | 288 | 516 | 900 |
| Швайцарія | 934 | 804 | 828 | 850 |
| Фінляндія | 348 | 288 | 516 | 800 |
| Австрія | 625 | 588 | 576 | 700 |
| Разом | 66.152 | 69.376 | 72.720 | 82.750 |

Отсе вислід гонення за зисками, визиску працюючих, високих охоронних мит і небачення потреб широких народніх мас. Кооперація йде до того, щоби знести отсі несправедливі господарські болячки. — (Числа з „Поль. Господ.").Г.К.Ч.

## З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

# Про крізу в зах.-укр. кооперації

В ряді голосів преси про крізу в споживчо-господарській кооперації звертає на себе увагу цикль статей невідомого автора, поміщений в „Новій Зорі" (чч. 13, 15, 16, 17). Короткий зміст статей такий: 1. Кредитова кооперація. Описавши доволі широко довоєнний розвиток цеї ділянки кооперації та післявоєнний упадок, а відтак відродження, автор не хоче бачити правдивих причин тих явищ; спеціяльно не пояснює факту, що кредитові кооперативи ростуть в останніх роках знову, мимо того, що держава ніяких грошей не дає (тоді як він вважає брак державних капіталів головною причиною упадку кредитової кооперації). Не бачучи відбуваючогося відродження кредитової кооперації (особливо райфайзенок), автор радить воскресити її зовсім некооперативним способом — твoренням „церковних кооператив". Не подає однак блище, як малаб виглядати статутарна струкрура такої „кооперативи", коли в ній мавби бути, як він проєктує, головою обовязково священик, і щоби тоді мусіло статися з засадою демократії в кооперації, відсутність якої просто заперечує існування кооперації, яко такої. Свій проєкт автор опирає на тій надії, що коли головою буде священик, тоді до каси попливуть широким руслом ощадности а також церковні гроші.

2. Споживча кооперація. Автор обіймає цею назвою всі наші кооп. склепи (сільські й міські). Тут автор зясовує доволі широко історію Народної Торговлі, доводячи її однак лише до 1924 р. В історії та організації Н. Т. бачить лише позитивні явища, не добачуючи навіть тих хиб, про які вже писали навіть історики Н. Т. Далі переходить до „Центросоюза" і низових кооператив; і це мабуть найцікавіша частина циклю. Автор є погляду, що споживча кооперація переживає небезпечну крізу; що сітуація поважна, що цілій споживчій кооперації грозить провал. Шукаючи причин, автор критикує взагалі заснування Ц. С., обвинувачуючи його лише в здорожуванні товарів. Зрештою даємо слово йому самому:

„Центросоюз" покликала до життя окрема комісія, в склад котрої входили: Юл. Павликовський, голова, Юл.

Шепарович, О. Луцький, І. Мартюк і Ф. Свістель. Ця комісія працювала при Р. С. У. К. і мала за ціль розроблювання організаційних плянів для нашої кооперації взагалі. Статут „Центросоюза" 30. червня 1924. р. зареєстровано у львівському окружному суді. Перші загальні збори відбулися 19. липня 1924. р. Від того дня датується діяльність тої централі. Заснування „Центросоюза" було не дуже щасливим виходом. Воно мабуть нічим не причинилося до скріплення нашого кооперативного руху взагалі, а споживчого зокрема. Провід в цій централі обняли молоді і недосвідчені люде, котрі не мали за собою ні життєвого досвіду, ні торговельного, ні кооперативного. Вони зразу захопилися місією творення повітових союзів та їх складниць, зібрали уділи та вкладки і приступили до розбудови своєї централі. Тому, що не було відповідної готівки, пішли в рух векслі. Сума їх постійно росте, ростуть також і їх протести. „Центросоюз" без труднощів жирував векслі повітових союзів і в наслідок того мусів їх викупити дотепер на суму понад 500.000 зол. — а всіх взагалі є до викупу понад 1,300.000 зол., як про це алярмує обіжник Р. С. У. К. з дня 20. грудня 1930 р. за ч. 21.338/30. Не дивниця, що в наслідок такої господарки падуть повітові союзи один по другім (Богородчани, Яворів, Долина, Косів). Упадок повітових осередків потягне за собою упадок низових кооператив і над цею справою відповідальні діячі повинні добре призадуматися, щоби знайти якийсь певний вихід і оминути катастрофи.

Останне десятиліття нашого кооперативного руху виказало, що мильна була та організаційна система, яку для споживчої кооперації виробив Р. С. У. К. Мильна вона тим, що натворила багато окружних, районних і повітових осередків, витворила нову касту кооперативної бюрократії, котра тільки обтяжує фонди кооперації і майже не причинюється до її розвитку, до поширення кооперативних ідей. На кошт завідування ця кооперативна бюрократія в 1928 р. видала 5,444.345 зол. З того на саму платню управи і службовиків припадає майже половина, бо 46·8% всіх коштів (в кооперації цілої Польщі за 1927 рік 53·5%). Кошти завідування за останній рік зросли на 1,235.741 зол.*) Таким чином кошти завідування зростають скорше ніж самі кооперативи. Приріст кооператив у тім часі виносив 18·7%, а кошти завідування в тім часі зросли на 29·4%. Самі кошти завідування в перечисленні на 1 кооперативу зростають скорше, ніж торги. Приміром торги в госп. споживчих кооперативах зросли на 5·7%, а кошти завідування на 7·6%.*) До коштів завідування вчислюється також податки, що становлять 10·0%. Решта йде на платню директорам, службовикам і т. п. Пр. сам „Центросоюз" в 1928 р. „сконсумуваб" 192,451,16 зол., з чого 108,101,04 зол. припадає на платню дирекції, службовиків, решта на канцелярійне уладження і т. п. Це сума, якою можнаб санувати господарку кількох Повітових Союзів, тих невдатних дітей ще більше невдатного „Центросоюза". Тому треба в основі змінити організаційну систему нашої кооперації та її господарку".

Далі автор пропонує зліквідувати всі Повіт. Союзи і Ц. С., а постачання товарів доручити складам Нар. Торговлі.

Як бачимо, автор хоч напевно має богато рації що до коштовности апарату Ц. С. і Повіт. Союзів, (що й ми стверджували на підставі одних лише відсотків товарового обтяження по наших гуртівнях 2-го і 3-го ступня, які є за високі), то всетаки не хоче бачити тої великої о р г а н і з а ц і й н о ї роботи, яку виконали і виконують далі Повіт. Союзи. Коли торговельно-товарову обслугу села з боку Ц. С. і Повіт. Союзів можна було завсігди і не без підстави критикувати, то головна заслуга (вже не Ц. С., а Повіт. Союзів) це була і є — опіка, організаційна допомога сільським кооперативам. Цієї роботи не виконалаб Н. Т., бо хоч автор і твердить, що Н. Т. посідає не лиш добрий купецький персонал, але й відповідний і вистарчаючий організаторський апарат, то це очевидна непоінформованість.

Під кінець своїх статей автор вимагає надання кооперативам католицько-конфесійного напрямку і характеру, що росходиться з принятою Заг. Збором РСУК засадою віроісповідної невтральности.

---

*) Українська кооперація під Польщею в р. 1928 Стор. XIII. Львів, 1929 р.

*) Тамже.

# З ЖИТТЯ СЛУЖБОВИКІВ УКР. СУСП. УСТАНОВ.

Нам надіслано для поміщення слідуючі резолюції загального збору співробітників українських суспільних установ:

**Резолюції** ухвалені Загальним Збором Союза Українських Приватних Службовиків „Супруга" у Львові, дня 22. березня 1931. року.

1. Стверджуємо, що за послідній рік зайшли події, котрі поважно загрожують матеріяльному і соціяльному положенню службовицтва. Світ капіталістичних підприємств намагається перекинути всі лихі наслідки важкої господарської кризи на підчинений собі світ праці, в тім числі на службовицький стан. Скорочування зарібків, а навіть цілковите звільнення з праці це є ті одинокі методи, якими світ підприємців хоче санувати свою господарку, захитану головно через надмірні зиски власників, через величезні платні і тантієми директорів та надзірних рад і через їх нераціональну господарку.

Загальний Збір констатує, що кошти прожиття, себто детайлічні ціни в Польщі або зовсім не впали або так незначно, що в результаті, при високих цінах помешкань, одягу і т. д., видатки на прожиття службовика зменшилися найбільше на кілька процентів, що ще не дає підстави до загального зменшування платень.

2. Загальний Збір звертає увагу всього українського суспільства на те, що система невідповідної господарки по українських суспільних установах, якої лихі наслідки проявилися в часі лютуючої кризи, привела цілий ряд також цих установ до ліквідації, а многі є нею загрожені.

Загальний Збір констатує факт, що українське службівництво ніколи не було допущене до співучасти у завідуванні цими установами — хочби навіть з дорадчим голосом, як це водиться в кооперативному світі — і тому всю відповідальність за наслідки такої системи поносять самі проводи згаданих установ.

3. Загальний Збір стверджує однак, що покищо наслідки злої господарки по многих українських суспільних установах падуть якраз на тих, що найменше в тім завинили — на персонал установ (редукції персоналу, зменшування платень і т. д.). Протестуючи перед цілим українським громадянством проти такої ненормальности, Загальний Збір іменем всього українського приватного службовицтва заявляє, що український службовик готов на найдалі йдучі жертви в цілі рятування загрожених суспільних інституцій — але лише під такими умовами: 1) коли будуть направлені засадничі хиби в організації і управлінні установ, 2) коли будуть допущені до співучасти в завідуванні всіми суспільними установами виборні представництва персоналу тих установ, хочби покищо з дорадчим голосом і 3) коли умови праці персоналу й винагороди за неї по всіх установах будуть управильнювані двосторонніми актами збірних умов про працю.

4. Загальний Збір заявляється проти появляючихся спроб вкорочування інших, службовиками здобутих прав, як одноразове урядування, винагорода за надобовязкові години, проти продовжування годин праці, необоснованого підвищування і т. п.

5 Загальний Збір закликає все українське приватне службовицтво до як найтіснішого обєднання кругом своєї професійної організації та занехання будь-яких льокально - партикулярних стремлінь, бо лише залізна сконсолідованість дасть службовикам змогу обстояти свої суспільні позиції при тих умовинах, які вище зясовано.

6) Загальний Збір стверджує, що скасування самоврядування по установах суспільного обезпечення (Каси Хорих, Пенсійні Інститути) довело ці установи до безконтрольної господарки і зовсім не зменшило дефіцітів Кас, які тепер хочуть направляти коштом обезпеченців.

Протестуючи проти проєктів перекинення коштів лікування на обезпеченців, що мусілоб звести до повної ілюзоричности і так нині незначні, а іноді зовсім нереальні свідчення Кас Хорих, Загальний Збір одночасно домагається привернення демократичного самоврядування по Касах Хорих; визнає шкідливими для службовицтва постанови декрету з дня 30.XI-1930. р. ч. 64 дн. зак. про установи суспільного обезпечення, якими фактично легалізується законодатною дорогою стан комісародержавія, поширюючи його вже й на Пенсійні Інститути та інші установи соціяльного опікування.

Рівночасно Загальний Збір домагається привернення назад приватних установ пенсійного обезпечення в тім числі Українського Пенсійного Інституту, поки-ж це не станеться, домагається допущення українських обезпеченців до участи в управлінні Львівським З.У.П.У.

**Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.**
**За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.**